

Henrik Breitenbauch &
Lise Wiederholt Christensen

FREMTIDENS KONFLIKTER
OG KRIGE I ET STRATEGISK
PERSPEKTIV

Forsvars- og sikkerhedspolitiske
implikationer for Vesten
og Danmark

DJØF FORLAG
I SAMARBEJDE MED
CENTER FOR MILITÆRE STUDIER

Fremtidens konflikter og krige i et strategisk perspektiv

Forsvars- og sikkerhedspolitiske
implikationer for Vesten og Danmark

Henrik Breitenbauch &
Lise Wiederholt Christensen

Fremtidens konflikter og krige i et strategisk perspektiv

Forsvars- og sikkerhedspolitiske
implikationer for Vesten og Danmark

Djøf forlag
i samarbejde med
Center for Militære Studier
2022

*Henrik Breitenbauch &
Lise Wiederholt Christensen*
Fremtidens konflikter og krige
i et strategisk perspektiv
– Forsvars- og sikkerhedspolitiske
implikationer for Vesten og Danmark

© 2022 by Djøf Forlag and Center for Militære Studier

Alle rettigheder forbeholdes.
Mekanisk, elektronisk, fotografisk eller anden gengivelse af
eller kopiering fra denne bog eller dele heraf
er ifølge gældende dansk lov om ophavsret ikke tilladt
uden forlagets skriftlige samtykke eller aftale med Copy-Dan.

Publikationen er fagfællebedømt

Center for Militære Studier (CMS) er et uafhængigt forskningscenter under Institut for Statskundskab på Københavns Universitet. Denne analyse er udarbejdet efter aftale med den sikkerhedspolitiske analysegruppe under ledelse af ambassadør Michael Zilmer-Johns og indlejret i CMS' årlige produktions- og ydelsesaftale med Forsvarsministeriet. Arbejdet er omfattet af CMS' vanlige kriterier for kvalitetssikring, herunder både intern og eksternt fagfællebedømmelse, ligesom det er omfattet af Københavns Universitets og Danske Universiteters retningslinjer for forskningsbaseret myndighedsbetjening.

Omslag: Morten Lehmkuhl

Print: Ecograf

Printed in Denmark 2022

ISBN 978-87-574-5369-0

Djøf Forlag
Gothersgade 137
1123 København K

Telefon: 39 13 55 00
e-mail: forlag@djoef.dk
www.djoef-forlag.dk

Redaktørernes forord

Denne udgivelsesrække indeholder ny forskning om forsvars- og sikkerhedspolitiske emner, som er relevant for især danske beslutningstagere og den danske offentlighed.

Udgivelsesrækken viderefører de studier, der hidtil har været udgivet som CMS-rapporter. Den udgør dermed en væsentlig del af Center for Militære Studiers forskningsbaserede myndighedsbetjening for Forsvarsministeriet og de politiske partier bag forsvarsforliget. Center for Militære Studier er omfattet af Københavns Universitets retningslinjer for forskningsbaseret myndighedsbetjening, herunder forskningsfrihed og armlængdeprincippet. Analyserne er udført uafhængigt og er ikke udtryk for holdninger hos den danske regering, det danske forsvar eller andre myndigheder.

Rapporterne fokuserer på at tilvejebringe akademisk holdbar og anvendelsesorienteret viden. Udgivelsesrækkens analyser har gennemgået ekstern fagfællebedømmelse, og alle analyser afsluttes med anbefalinger til danske beslutningstagere. Det er vores håb, at vi med disse udgivelser både kan informere og styrke dansk politikformulering såvel som den demokratiske debat om forsvars- og sikkerhedspolitik i Danmark.

Center for Militære Studier er et forskningscenter på Institut for Statskundskab, Københavns Universitet. På centret forskes der i sikkerheds- og forsvarspolitik samt militær strategi. Læs mere om centret, dets aktiviteter og andre udgivelser på: <https://cms.polsci.ku.dk/>.

København, februar 2022

Henrik Breitenbauch & Kristian Søby Kristensen

Indholdsfortegnelse

Tekstbokse og illustrationer	9
Resumé og anbefalinger	11
Resumé	11
Anbefalinger	12
Abstract and Recommendations	13
Abstract	13
Recommendations	14
1. Indledning	17
2. Den erfarede konflikt	21
Overtag og kompensationsstrategier	21
Snitflader mellem politiske og militære konflikter	28
Militære konflikter: faktisk krig	31
3. Den forestillede konflikt	39
USA og Vesten	43
Udfordrerne	48
Kina	49
Rusland	53
Iran	56
Sammenfatning af udfordrernes visioner	58
Fællestræk for erfaringer og forestillinger	60

4. Konklusion og perspektiver	65
Det transatlantiske forhold	67
Implikationer for små allierede lande og herunder Danmark	70
5. Litteratur	75

Tekstbokse og illustrationer

Tekstboks 1: Hybrid krigsførelse og politisk subversion	24
Tekstboks 2: Ruslands konflikt med Ukraine fra 2014	28
Tekstboks 3: Cyberspace: trusler og afskrækkelse i konflikt og krig	30
Tekstboks 4: Nagorno-Karabakh 2020	33
Tekstboks 5: Sahel siden 2014	34
Tekstboks 6: Mosul 2016-2017	36
Tekstboks 7: Genaktualisering af den nukleare dimension	42

Resumé og anbefalinger

Resumé

Denne analyse vurderer udviklingen i konflikternes karakter frem mod 2035. To tilgange kombineres i analysen, dels et 'traditionalistisk' fokus på kontinuitet og gradvis udvikling i konflikter og kriges natur, dels et 'transformativt' fokus på niveauspring og herunder teknologiudviklingens potentielt revolutionerende betydning for samme. Analysen afdækker derfor først træk ved eksisterende (de *erfarede*) konflikter – både de nuværende konflikter uden krig i form af politisk subversion, såsom Ruslands konflikt med Vesten, og faktiske krige, såsom i Nagorno-Karabakh, Syrien, Ukraine, Sahel, m.fl. Derefter undersøges, hvordan ideer om *forestillede* konflikter driver overordnede forsvarsplanlægningsmæssige valg såvel i den amerikansk-vestlige dominerende tilgang som i tre udfordreres – Ruslands, Kinas og Irans – forskellige bud på modtræk i form af både (konventionel og til dels nuklear) indhentningsstrategier og asymmetrisk kompensation. De forestillede konflikter er altså summen af operative visioner om fremtidens krig og de deraf afledte eller faktiske forsvarsplanlægningsmæssige prioriteringer hos centrale strategiske aktører. Endelig beskriver analysen fællestræk for den erfarede og den forestillede konflikt og krig. Sidste afsnit samler op og diskuterer udviklingen i rammerne for, og herunder implikationer for, henholdsvis det transatlantiske forhold og små allierede lande – herunder Danmark – med særlig vægt på, hvordan Danmark og det danske forsvar fremadrettet må forholde sig til en dynamisk sikkerhedspolitisk virkelighed med voksende strategisk konkurrence præget af teknologiske landvindinger, militær oprustning og øget politisk subversion mod Vesten.

Anbefalinger

Udviklingen af dansk udenrigs-, sikkerheds- og forsvarspolitik – og herunder forsvarsplanlægningen – hviler blandt andet på en løbende opdateret forståelse af konflikter og kriges langsigtede udvikling. I en tid, hvor de tektoniske plader forskyder sig, er en samlet dansk 'strategisk kapacitet' og omstillingsevne endnu væsentligere end normalt.

- **Styrk Danmarks 'strategiske kapacitet'**. Denne danske strategiske kapacitet findes på tværs af Folketingets udvalg, regeringen, de underliggende myndigheder samt civilsamfundet. Omstillingsevnen afhænger blandt andet af, om der blandt disse aktører findes en solid kultur for debat om sikkerhedspolitikens mål og betingelser, og herunder konflikternes og krigenes langsigtede udvikling. Denne strategiske kultur kan blandt andet understøttes ved, at **Folketinget** kan bede regeringen om med faste mellemrum at levere forsvars- og sikkerhedspolitiske redegørelser af langsigtet karakter med vægt på de udviklingstendenser, der skaber rammevilkårene for dansk udenrigs-, forsvars- og sikkerhedspolitik. Disse redegørelser kan samtidig drive regelmæssig strategisk debat i regi af **regeringens sikkerhedsudvalg**.
- Hvad angår **forsvarspolitikken**, trækker konflikternes udvikling den **fremtidige forsvarsplanlægning og kapacitetsudvikling** i retning af øget digitalisering og integration af netværk, herunder kommando- og kontrolnetværk i bred forstand, både i værnssfælles regi og internationalt. Det afføder også behov for opmærksomhed på øget 'netværks'-sårbarhed, fx med hensyn til evnen til at kæmpe analogt, robusthed i netværkene, elektronisk krigsførelse og taktiske cybermidler.
- I forbindelse med den overordnede **operative planlægning og udvikling** kan forsvaret trække på – og samarbejde med andre ligesindede lande om – NATO's Warfighting Capstone Concept (NWCC), der indeholder en etableret allieret vision om konflikter og kriges udvikling, som baserer sig på et bredt konfliktbegreb.

Abstract and Recommendations

Abstract

This analysis examines changes in the character of conflicts towards 2035. Two approaches are combined in the analysis: a 'traditionalist' focus on continuity and gradual changes in the nature of wars and conflicts and a 'transformative' focus on disruption and the significance of potential revolutionary technology for the character of wars and conflicts. First, this analysis assesses the characteristics of the existing (*experienced*) conflicts – both current conflicts without actual acts of war but based on political subversion, such as the Russian conflict with the West, and actual wars, such as those in Nagorno-Karabakh, Syria, Ukraine, and Sahel, etc. Then follows a study on how ideas of *imagined* conflicts drive defence planning processes. This concerns the US-Western planning processes as well as the countermeasures (conventional and nuclear) presented by their competitors – Russia, China, and Iran – which hinge on *catching-up* and asymmetric compensation. The imagined conflicts are based on the total sum of operative visions of future wars and key strategic actors' defence planning priorities. Finally, the analysis discusses implications for the transatlantic relationship as well as for small states. We then discuss how Denmark and Danish Defence should address the changes in global security politics through increased great power competition through emerging technologies, military build-up, and growing political subversion against the West.

Recommendations

Developments in Danish foreign, security, and defence policies – including defence planning – rest also on a continuously updated understanding of the long-term evolution of conflicts and wars. At a time when global ‘tectonic plates’ are in motion, the collective Danish ‘strategic capacity’ and adaptability are more important than ever.

- **Increase the Danish ‘strategic capacity’.** This ‘strategic capacity’ exists across the Danish parliamentary committees, the government, governmental authorities, and civil society. The adaptability depends on a solid culture among key stakeholders of assessing the means and conditions relative to security policy, including the long-term evolution of conflicts and wars. This strategic culture can be underpinned by the **Danish Parliament** asking the government on a regular basis for reports on long-term trends in defence and security affairs. Moreover, these reports can enable regular strategic discussions in the **Government’s Security Council**.
- In relation to defence policy, the developments in conflicts push the **future defence planning and development of military capacities** in the direction of increased digitization and integration of networks, including command and control networks, both jointly and internationally. A corollary to this is increased ‘network’ vulnerability, for example, in relation to the ability to engage in analogue fighting, robustness of networks, electronical warfare, and tactical cyber means.
- In relation to **overall operational planning and development, the Danish Defence can – together with like-minded nations – draw on NATO’s Warfighting Capstone Concept (NWCC)**, which contains an Allied vision of future war and conflict based on a broad concept of conflict.

1

Indledning

Udviklingen i konflikternes karakter og herunder krigens skiftende karakter er et centralt aspekt af den internationale geopolitiske situation og en væsentlig rammesættende faktor for Danmarks sikkerheds- og forsvarspolitik. Den øgede strategiske konkurrence forandrer eksisterende konfliktmønstre inklusive et forstærket fokus på relative militære fordele i konflikter mod avancerede statslige modstandere, ligesom den i fredstid tager form af konflikter under tærsklen for krig i form af subversive indsatser gennem blandt andet cyberspace (ofte kaldet 'hybride trusler'). For Danmark skaber konflikternes forandrede karakter øgede udfordringer i form af daglige indsatser i cyberspace, voksende krav til forsvaret om omstillingsparathed, både operativt og med hensyn til nye kapaciteter, og nye samarbejdsforventninger fra allierede og partnere. For at kunne træffe langsigtede beslutninger om blandt andet forsvarets fremtidige indretning er det vigtigt at have eksplicitte og systematisk begrundede ideer om, hvilke udviklingsretninger der tegner sig for konflikterne og krigene på langt sigt.

Denne rapport etablerer derfor dels en ramme for, hvordan man kan analysere disse fremtidige udviklingsretninger, dels en anvendelse af samme ramme i form af et systematisk begrundet bud på, hvordan konflikternes karakter vil udvikle sig frem mod 2035. Tidsperioden begrundes i en ambition om at belyse tendenser udover blot det korte og det mellemlange sigt, der sædvanligvis danner grundlag for den konkrete forsvarsplanlægningscyklus. Analysen ønsker derimod at trække udvalgte tendenser frem, som vil være kendetegnende på længere sigt og dermed give et analytisk overblik frem for konkrete forudsigelser. Benjamin Jensen et al. har argumenteret for, at fremtidige krige og konflikter kan beskrives ved hjælp af Clausewitz' idé om krigens skiftende karakter

sammenholdt med megatrends i internationale relationer, såsom teknologisk udvikling, det internationale systems sammensætning og styrken af regeringsførelse. Analysen her er delvist inspireret af denne idé.¹

Analysen bevæger sig derfor på to niveauer, konflikt og krig, hvor krig er en væsentlig, mulig del af konflikt. Begrebet ”konflikternes skiftende karakter” betyder derfor her, i forlængelse af Clausewitz, konfliktens og krigens skiftende karakter i forhold til deres vedvarende natur.² Konflikters skiftende karakter skal for det første forstås konkret: Hvem er de stridende parter, hvad kæmper de om og hvordan? For det andet skal det forstås mere overordnet, som element i en bredere beskrivelse af udviklingen i karakteren af politiske konflikter med militært islæt, som nogle gange bliver til krig og andre gange kun bevæger sig på tærsklen til krig.

Analysen tager for det første udgangspunkt i et politisk konfliktbegreb: I international politik er al konflikt fundamentalt politisk, også i faser, hvor aktørerne er rent militære. Det betyder, at analysen omfatter både konflikter (i international sikkerhedspolitisk forstand) og krig (forstået som den faktiske udkæmpning af en væbnet konflikt). For det andet bygger analysen på en idé om, at konflikternes langsigtede karakter i international sikkerhedspolitik formes på den ene side af de faktiske *erfaredede* konflikter og krige – og på den anden side af de *forestillede* konflikter og krige, som staterne forbereder sig på, herunder i form af udvikling af operative koncepter og tilhørende teknologisk drevne militære kapaciteter.³ De forestillede konflikter og krige undersøges gennem centrale aktørers visioner om operative koncepter i bred forstand og herunder ideer om teknologiske nyudviklinger. Det er dermed en langsigtet fremskrivning, der baserer sig på en kondensering af på den ene side Vestens, i særdeleshed USA's, og på den anden side Kinas, Ruslands og Irans ideer, prioriteter, strategiske og operative visioner, kampagnekoncepter samt fremstillinger og studier af disse i fagtidsskrifter og via prominente

-
1. Benjamin M. Jensen et al., ”Capturing the Character of Future War”, *Parameters*, 46, no. 2 (2016): <https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol46/iss2/9>.
 2. Carl von Clausewitz, *Om krig*, Aarhus Universitetsforlag, 2010, 1. bog, 1. kapitel.
 3. Analysen tilgår begreberne ’erfaredede konflikter’ og ’forestillede konflikter’ ved hjælp af forskellige metodiske tilgange, idet de qua deres natur er væsensforskellige at studere. De erfaredede konflikter studeres som samlede konklusioner og erfaringer draget på baggrund af udvalgte konflikter og krige, mens de forestillede konflikter analyseres gennem centrale aktørers opfattelser af, forestillinger om og visioner for fremtiden. På den måde kan et samlet billede af konflikter og kriges udvikling frem mod 2035 formes.

te tænketanke. I analysen rekonstrueres disse med henblik på at give et samlet indtryk af karaktertræk, der kan være rammesættende for fremtidens konflikter og krige. Formålet med analysen er derfor at identificere træk, der sandsynligvis vil være rammesættende for fremtidige konflikter af relevans for Danmark, snarere end at gøre udtømmende status over globale konflikter.

Erfaringer og fremtidsforestillinger er væsensforskellige i kraft af deres empiriske grundlag. Det ene omfatter træk og tendenser ved eksisterende konflikter. Her analyseres altså den *erfaredede* konflikt og krig med henblik på at uddrage væsentlige samtidige udviklingstendenser. Det andet omfatter mere eller mindre systematiserede visioner inklusive fremtidsrettede prioriteter. Her analyseres dermed den *forestillede* konflikt og krig som en diskussion af fremtidsrettede tiltag blandt væsentlige aktører, herunder USA, Kina, Rusland og Iran, blandt andet i form af deres operationsvisioner. Den samlede analyse af fremtidens konflikter og krige fremkommer derfor ved at sammenholde de to dimensioner og afdække, i hvilken grad de konvergerer, samt diskutere de implikationer, der kan afledes heraf.

Afdækningen af disse to faktorer udgør dermed også kapitlets hovedafsnit. Forud for dette afsnit er det imidlertid væsentligt at afdække et par konceptuelle forhold vedrørende sammenhængen mellem konflikt og krig. Selvom disse ikke er nye, er de blevet accentueret af den øgede strategiske konkurrence og herunder særligt det forværrede forhold mellem Rusland og Vesten.

Rapporten er resultatet af et deskstudy. Analysen har karakter af en syntese af forskellige former for eksisterende viden koblet med en analyse af implikationerne for Vesten og Danmark. Analysen er derfor af kvalitativ og konceptuel karakter. Frem for at fokusere på det individuelt særlige ved en specifik konflikt eller krig interesserer analysen sig for fællestræk og herunder dem, der sandsynligvis vil komme til i stigende grad at forme konflikter frem mod 2035. Det er logisk umuligt at analysere fremtidige tendenser. Metodisk gør analysen derfor det, at den kombinerer to forskellige traditioner for at analysere udviklingsmønstre i konflikter og krige, som begge hver især bygger på eksisterende data, hvorefter den sammenholder de resulterende tendenser og diskuterer sammenhænge og potentielle udfaldsrum.

Metodisk kombinerer rapporten dermed fremskrivning af tendenser med en analyse af visioner om operative koncepter i bred forstand.

Analysens ambition er at identificere langsigtede tendenser, som vil være relevante i perioden frem mod 2035.⁴

Efter dette indledningskapitel følger to analytiske kapitler og en konklusion. I det første analysekapitel behandles de erfarede konflikter og krige. Her fremdrages fællestræk for nyere konflikter og krige med henblik på at identificere udviklingstendenser, der sandsynligt vil blive afspejlet i de fremtidige konflikter. I det andet analysekapitel undersøges centrale aktørers visioner om operative koncepter i bred forstand og herunder ideer om teknologiske nyudviklinger. Endelig diskuteres, i hvilket omfang de to perspektiver – de erfarede og de forestillede krige – konvergerer. Rapportens sidste kapitel sammendrager analysen og diskuterer implikationer, inklusive udfordringer og muligheder for Vesten og for Danmark.

4. Tidsmæssigt er analysen kompleks, fordi den inddrager erfaringer fra nye konflikter i den umiddelbare fortid og nutid samt væsentlige aktørers ideer om, hvordan fremtiden kommer til at forme sig. I praksis er det besværligt at adskille nutidens erfaringer fra forestillinger om fremtiden; erfaringer og forestillinger vil ofte være sammenflettede og gensidigt afhængige og vil påvirke hinanden. Ikke desto mindre udgør de to forskellige former for vidensproduktion hver sin akademiske og politiske dynamik: I den akademiske analyse modsvarer de forskellige teoretiske traditioner, og i den politiske verden er de tilsvarende analyser sandsynligvis koblet forskelligt til forsvarsplanlægningen.

2

Den erfarede konflikt

Udviklingen i konflikternes og krigenes skiftende karakter formes af to gensidigt afhængige faktorer. På den ene side vil fremtidige konflikter og krige i vidt omfang blive formet af de visioner, som store aktører har om fremtidens krige og konflikter, og som de investerer i og forbereder sig på. På den anden side er udviklingen et resultat af de faktisk kæmpendes interaktioner, som ikke er styret eller kan styres af én part. Fordi militært materiel er dyrt og har en lang levetid, er udskiftningshastigheden (eller omsætningsgraden) relativt lav, og derfor vil krige i denne periode i vidt omfang skulle udkæmpes inden for den eksisterende struktur, ligesom mange af nutidens sigtelinjer i staternes forsvarsplanlægning stadig vil være ved at blive implementeret i 2035. Det betyder, at det er sandsynligt, at væsentlige tendenser i nutidens konflikter og krige – og i de eksisterende visioner om deres udvikling – også vil være kendetegnende for konflikter og krige i perioden frem mod 2035.

Overtag og kompensationsstrategier

Den amerikanske militære overlegenhed er det fundamentale udgangspunkt både generelt for den langsigtede, globale magtkonkurrence og specifikt for dens militære dimension. Udfordrere af status quo forsøger derfor både at indhente dette relative forspring og at udvikle alternative strategier, som kompenserer for det.⁵ USA's og resten af Vestens forsøg

5. Thomas G. Mahnken, "Weapons: The Growth & Spread of the Precision-Strike Regime", *Daedalus*, 140, nr. 3, (sommer 2011): 45-57; Thomas Mahnken, "Thinking Competitive

på at bevare (og udvide) forspringet er centreret omkring at udvikle nye militære teknologier, herunder de potentielt 'disruptive', og nye måder at kæmpe på – ligesom tilfældet er for udfordrerstaterne, der bevidst søger en teknologibaseret indhentningsstrategi.⁶ Udover indhentningsstrategier søger udfordrerstaterne også kompensationsstrategier, der i vidt omfang fokuserer på ukonventionel asymmetrisk krigsførelse i kombination med ikke-militære midler.⁷

Det betyder, at samtidig med at *konflikternes* logik i væsentligt omfang er drevet af den militærteknologiske udvikling, er den også større end kampens rent militære rum. Derfor er det nødvendigt at etablere analysen på basis af et politisk begreb om konflikter. Det skal forstås sådan, at krig (eller væbnet konflikt) er et meget væsentligt, men også kun ét muligt aspekt af en mere generel konflikt, der også kan rumme økonomiske, juridiske, kulturelle og ideologiske aspekter. I forlængelse af Clausewitz kan man sige, at konfliktens strategiske logik er større end krigen.⁸

Det overordnede skifte i verdenspolitikken i retning af øget strategisk konkurrence har medført, at de vestlige lande for første gang siden den

Strategies" i Thomas Mahnken (red.), *Competitive Strategies for the 21st Century: Theory, History and Practice*, Stanford: Stanford University Press, 2012; Andrew Krepinevich, *The Military-Technical Revolution: A Preliminary Assessment*. Washington, D.C.: Center for Strategic and Budgetary Assessments, 2002 [1992].

6. Henrik Breitenbauch & Tobias Liebetrau, *Teknologikonkurrencen og dens implikationer for Danmark*. Center for Militære Studier, Djøf Forlag, 2021: https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/teknologikonkurrencen-og-dens-implikationer-for-danmark/download-publikation/CMS_Rapport_2021__5_-_Teknologikonkurrencen_og_dens_implikationer_for_Danmark.pdf.
7. Frank Hoffmann, *Conflict in the 21st century*, Arlington, Virginia: Potomac Institute for Policy Studies, 2007: https://potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf.
8. Ideen om en klar adskillelse mellem krig og fred er på flere måder af nyere dato (siden 1700-tallet) og bundet til en bestemt forståelse af fællesskabet mellem de europæiske stater, jf. Michael Howard, *The Invention of Peace: Reflections on War and International Order*, Princeton: Princeton University Press, 2001. Som eksempel opererede den klassiske indiske strategiske tænker Kautilya med en mere flydende tilgang, se fx: Rashed Uz Zaman. "Kautilya: The Indian Strategic Thinker and Indian Strategic Culture", *Comparative Strategy*, 2006, 25:3: 231-247. Blandt de vestlige klassiske tænkere så Carl von Clausewitz den paradoksale spænding mellem de militære midler og den politiske hensigt med magtanvendelse som den moderne militære strategis afgørende kendetegn. Carl von Clausewitz, *Om krig* (1. og 6. bog). I nyere tid er general Rupert Smith en anden analytiker, der har slået til lyd for en bredere funderet forståelse af de strategiske virkemidlers effektivitet, se Rupert Smith, *The Utility of Force: the Art of War in the Modern World*, London: Penguin Press, 2006.

kolde krig strategisk set er i defensiven.⁹ Udfordrerstater som Rusland og Kina, men også Iran og andre, ”tager aktivt plads ved bordet” i en verdenspolitik, som er blevet mere konfrontatorisk. Ruslands militære og politiske engagement i Syrien er et tydeligt eksempel herpå.¹⁰ Samtidig med at dette igen sætter forsvars- og sikkerhedspolitiske midler i centrum, indebærer det også udfordringer og en læringsproces for vestlige lande.

En del af denne læringsproces handler om at forstå og tilpasse de politiske og militære rammer til en ny virkelighed, hvor den del af konflikten, der er ikke-militær, træder i forgrunden i fredstid, ligesom den spiller en væsentlig rammesættende rolle i nutidens militære konflikter. Et fælles tema er her begrebet ’hybrid’ – enten ’hybride trusler’, ’hybridkrig’ eller ’hybrid konflikt’. Selvom der er en fællesmængde, dækker begreberne over to forskellige problemstillinger. På den ene side en generel forøgelse af virkemidler i fredstid, ofte cyberdrevne, såsom spionage, påvirkningskampagner og desinformation, som afspejler en konflikt, der ligger i gråzonen mellem krig og fred. På den anden side relaterede, ukonventionelle militære virkemidler, som anvendes som første skridt i en konflikt, såsom Ruslands indsættelse af ’små grønne mænd’ på den ukrainske halvø Krim i 2014.¹¹ Det, at begge dele kaldes ’hybride’, er en kilde til misforståelser og potentielt risikabelt (se tekstboks).

-
9. Se fx The White House, *National Security Strategy of the United States of America*, 2017: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>; The Department of Defence, *Summary of the National Defense Strategy of the United States of America*, 2018: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>; UK Ministry of Defence, *Defence in a competitive age*, 2021: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/974661/CP411_-_Defence_Command_Plan.pdf; Ministère Des Armées, *Strategic Update 2021 – Synthesis*, 2021: file:///C:/Users/ptq573/Downloads/strategic_review_2021_-_10_key_points-2.pdf.
 10. Eugene Rumer & Richard Sokolsky, *Russia in the Mediterranean: Here to Stay*, Carnegie Endowment for International Peace, 7. maj 2021: <https://carnegieendowment.org/2021/05/27/russia-in-mediterranean-here-to-stay-pub-84605>; Anna Borshchevskaya, *The Russian Way of War in Syria: Threat Perception and Approaches to Counterterrorism*, Philadelphia, PA: Foreign Policy Research Institute, 2020: <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2020/09/report-borshchevskaya.pdf>; Robert E. Hamilton et al. (red.), *Russia's War in Syria: Assessing Russian Military Capabilities and Lessons Learned*, Philadelphia PA: Foreign Policy Research Institute, 2020: 15-34: <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2020/09/russias-war-in-syria.pdf>.
 11. André K. Jakobsson, *Når Hydra angriber. Afkrækkelse i gråzonen mellem krig og fred*, Center for Militære Studier, 2019: <https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/naar-hydra-angriber>

Relateret hertil er det operative paradigmeskifte, som vestlige væbnede styrker har været i gang med siden omkring 2014: fra et fokus på stabiliseringsmissioner i bred forstand i skrøbelige stater (med så forskellige engagementer som militære bidrag til statsopbygning over omfattende oprørsbekæmpelse til snævrere opgaver i form af antiterrorindsatser og endelig et balanceskifte fra frontlinjeopgaver til at 'arbejde gennem andre': *by, with and through*) til et fokus på konventionel afskrækkelse og forsvar.¹² Dette paradigmeskifte indebærer i princippet også, at det tidligere fokus på ukonventionel og irregulær krigsførelse (og herunder en væsentlig rolle til specialoperationsstyrker) erstattes med et fokus på mere traditionel, konventionel krigsførelse (og et fokus på *general purpose forces*, antal styrker og *sustainment*) suppleret af et voksende fokus på teknologikonkurrencen mellem stormagterne.¹³

Tekstboks 1. Hybrid krigsførelse og politisk subversion

Konflikter er i dag komplekse og uforudsigelige fordi de går på tværs af det fulde spektrum af diplomati, økonomi, militær og teknologi, der anvendes i ønsket om at opnå strategiske og politiske mål. Konflikter har derfor også mange forskellige udtryk og karaktertræk. Her kan skelnes mellem to strategiske tilgange til konflikt uden krig, der på sin vis adskiller sig fra hinanden, men samtidig rummer mange af de samme beslægtede elementer og i praksis anvendes parallelt.

hybrid-afskraekkelse-i-graazonen-mellem-krig-og-fred/download-cms-rapport/CMS_Rapport_2019_2_-_N_r_hydra_angriber_-_hybrid_afskr_kkelse_i_gr_zonen_mellem_krig_og_fred.pdf; Sean Monaghan, *Countering Hybrid Warfare Project: Countering Hybrid Warfare*, Multinational Capability Development Campaign, 2019: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/784299/concepts_mcdc_countering_hybrid_warfare.pdf.

12. Se fx NATO, "Chicago Summit Declaration", 2012: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en; NATO, "Warsaw Summit Communiqué", 2016: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm; NATO, "Brussels Summit Declaration", 2018: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm; John Andreas Olsen, *Future NATO: Adapting to New Realities*, Abingdon: Routledge Journals, 2020: 4-5.
13. Udover topmødeerklæringerne ovenfor, se fx: Breitenbauch & Liebetau, *Teknologikonkurrencen og dens implikationer for Danmark*; Henrik Breitenbauch, *Uendelig krig – Danmark, samtenkning og stabilisering af globale konflikter*, København: Djøf Forlag, 2015.

Hybrid krigsførelse

Hybrid krigsførelse er en samlet betegnelse for moderne konflikt og krig, der indebærer anvendelse af både konventionelle og ukonventionelle metoder og midler i ønsket om at opnå strategiske og politiske mål. Hybrid krigsførelse består ifølge Hoffman af en kombination af konventionelle kapabiliteter, irregulære taktikker og formationer og terroraktiviteter, uroligheder, voldshandlinger mv. Hybrid krigsførelse udøves af både statslige og ikke-statslige aktører.

Den hybride krigsførelse kan meget vel være et forstadium til en reel krig og kan dermed betragtes som en første fase i moderne krig, der senere vil kunne lede til en konventionel militær konfrontation.

Det tydeligste eksempel på bevidst strategisk udøvelse af hybrid krigsførelse er Ruslands annektering af den ukrainske halvø Krim og militære destabilisering af dele af det østlige Ukraine i 2014, hvor Rusland deployerede specialoperationstyrker og troppeenheder til Ukraine. Rusland kamouflerede sin militære tilstedeværelse gennem udstationering af 'små grønne mænd', der bar militæruniformer uden national markering, og transporterede militært udstyr fra Rusland til Krim skjult i nødhjælpslastbiler. Samtidig gennemførte Rusland massive propagandakampagner mod Ukraine og Vesten, uddelte russiske pas til ukrainske statsborgere på Krim og besatte officielle regeringsbygninger.¹⁴

Politisk subversion

Subversion omtales ofte som politisk krigsførelse, selvom der netop ikke er tale om krigsførelse.¹⁵ Subversion er snarere strategisk "konfliktførelse". Den minder om "hybrid krigsførelse", men har fokus på anvendelse af hovedsageligt ikke-militære midler under tærsklen for krig med henblik på at destabilisere og undergrave andre stater

14. Alexander Lanoszka, "Russian hybrid warfare and extended deterrence in eastern Europe", *International Affairs*, 92: 1 (2016): 175-195.
15. Henrik Breitenbauch & Niels Byrjalsen, "Subversion, Statecraft and Liberal Democracy", *Survival – Global Politics and Strategy*, vol. 61, no. 4 (2019); Oscar Jonsson, *The Russian Understanding of War: Blurring the Lines between War and Peace*, Georgetown University Press, 2019; Mark Galeotti, *Russian Political War Moving Beyond the Hybrid*, Routledge, 2020.

autoritet og funktion. Her anvendes en række redskaber, som underminerer modstanderen uden aktivt brug af militære magtmidler.¹⁶ Det drejer sig blandt andet om aktive diplomatiske indsatser, økonomisk, juridisk og politisk pression, påvirkningskampagner, falske narrativer og cyberangreb på civile myndigheder.

Denne type konflikt er ikke nødvendigvis indledningen til en senere militær konfrontation, men nærmere et konstant politisk pres på modstanderens politiske system, institutioner, demokratiske processer mv., som kan være vanskelige at imødegå. Et eksempel herpå er det russiske regimes aktive forsøg på at så splid mellem europæerne i forbindelse med håndteringen af COVID-19-pandemien, blandt andet ved at tilbyde lægehjælp til Italien, da de europæiske allierede ikke gjorde det. Hybrid krigsførelse og politisk subversion stiller nye krav til Vestens evne til at svare igen. Der er i stigende grad behov for at tænke på tværs af domæner, idet udfordringer inden for ét domæne ikke nødvendigvis kan eller bør imødegås inden for samme domæne.¹⁷ EU's økonomiske sanktionspolitik over for Ruslands cyberangreb er blandt andet et eksempel herpå. Mere generelt er der behov for at kunne tænke afskrækkelse på tværs af de militære domæner såvel som afskrækkelse, der også understøttes af civile indsatser for det robuste og sikre samfund.

For første gang, siden den kolde krig sluttede, er de vestlige forsvar igen primært optaget af det komplekse problem, som 'symmetrisk' konventionel konflikt udgør, med henblik på at mestre afskrækkelse og forsvar. Afskrækkelse skal i dag finde sted på tværs af samtlige domæner inkl. cyberspace og rummet og med omfattende værnsfælles integration – samlet omtalt som multidomænetankegangen. Reorienteringen genaktualiserer samtidig to andre strategiske dimensioner: udfordringen fra hybride trusler (og politisk subversion) og den nukleare strategi. Ud-

16. Ibid.

17. NATO-topmødeerklæring fra Warszawa 2016: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm; Tim Sweijs et al., *A Framework for Cross-Domain Strategies Against Hybrid Threats*. The Hague Centre for Strategic Studies, 2021: <https://cuhybnet.eu/wp-content/uploads/2021/06/Framework-for-Cross-Domain-Strategies-against-Hybrid-Threats.pdf>.

over de operative konsekvenser fordrer multidomænetankegangen, især når den også inkluderer det nukleare, den politiske subversion, og de hjemlige, civile, indirekte bidrag til afskrækkelse gennem målet om det robuste og sikre samfund, en gentænkning af afskrækkelsen på tværs af domæner.¹⁸

Hvor den vestlige militære organisation af sig selv søger hen til den konventionelle udfordring, korresponderer de hybride trusler eller politisk subversion-problemstillinger i mindre grad med den vestlige militære selvforståelse.¹⁹ Et centralt eksempel herpå er den måde, det nukleare spørgsmål håndteres på i NATO som noget, der er adskilt fra Alliancens regulære (konventionelle) forsvarsplanlægningsproces. Paradigmeskiftet er hermed en væsentlig generel udviklingsvektor for den militære organisation, også fordi dette fokus på ”rigtig” krig harmonerer med den militære professions selvforståelse. Men fordi skiftet grundlæggende er analytisk korrekt, er det også en potentiel kilde til strategisk blinde vinkler. Professionens naturlige præference for at fokusere på udviklingen i krigens karakter og herunder de teknologiske nybrud rækker ikke alene. Selv små lande må kontinuerligt udvikle evnen til at forstå og adressere dels konflikter, der rækker udover det rent militære, dels de ukonventionelle aspekter af væbnede konflikter. Det kræver også en institutionaliseret interesse for strategiens *ways* – måderne, det militære og andre sikkerhedspolitiske instrumenter anvendes på – som supplement til forsvarsplanlægningens interesse for dens *means*, både i det militære og det bredere sikkerhedspolitiske univers.²⁰

Analysen af særligt udfordrernes kompensationsstrategier – både de konventionelle og de ukonventionelle – er derfor et bidrag til en dansk-sproget debat om sådanne *ways*, både de operative koncepter og de bredere strategiske virkemidler og hensigter.

18. Eric Gartzke & Jon R. Lindsay (red.), *Cross-domain deterrence: strategy in an era of complexity*, New York, NY: Oxford University Press, 2019.

19. Frans Osinga, “Strategic underperformance – the West and three decades of war”, i Rob Johnson, Martijn Kitzen & Tim Sweijts (red.), *The Conduct of War in the 21st Century*. Routledge, 2021: 2-25.

20. Jf. David Jablonsky, *Why strategy is difficult*, Strategic Studies Institute, US Army War College, 1992; Boone J. Bartholomees (red.), *U.S. Army War College Guide to National Security Policy and Strategy*, Carlisle, PA: U.S. Army War College, 2006, 2nd edition: 115-126.

Tekstboks 2. Ruslands konflikt i Ukraine fra 2014

Rusland satte i 2014 en ny sikkerhedspolitisk dagsorden ved på illegitim vis at annektere den ukrainske halvø Krim og destabilisere dele af det østlige Ukraine. Karakteristisk for Ruslands rolle i konflikten var den strategiske anvendelse af konventionelle styrker i samspil med irregulære metoder i form af politiske, økonomiske og kommunikative pressionsmidler og sløret militær adfærd. Denne nye type krigsførelse blev betegnet 'hybrid krigsførelse'.²¹

Som centralt element i denne hybride krig var indsættelsen af såkaldte 'små grønne mænd', der blandt andet besatte regeringsbygninger og delte pas ud til borgere på Krim uden at tilkendegive deres russiske nationalitet. Rusland afsøgte bevidst grænselandet mellem krig og fred, hvilket udfordrede Vesten med hensyn til dens modsvar. Hverken NATO eller EU var klædt på til at adressere denne udfordring og har siden 2014 forsøgt at imødegå den russiske udfordring ved hjælp af både økonomiske sanktioner, militær afskrækkelse og politisk pres.

Snitflader mellem politiske og militære konflikter

To fundamentalt forskellige skoler byder sig til, hvis man vil forstå den nære og lidt fjernere fremtids konfliktlandskab. Den ene – som vi vender tilbage til i næste hovedafsnit – er "teknooptimistisk" og lægger vægt på de nye muligheder, som ny teknologi giver. Den anden tilgang er mere pessimistisk med hensyn til, hvor hurtigt konflikter og krige egentlig skifter karakter. Den anerkender, at ny teknologi altid vil være en del af kamppladsen, men fastholder, at krigens natur er uforanderlig.²² Som

21. Se fx NATO, "Warsaw Summit Communiqué", 2016, paragraf 72: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm#hybrid; Bastian Giegerich, "Hybrid Warfare and the Changing Character of Conflict", *Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes: Connections*, vol. 15, no. 2 (Forår 2016): 65-72.

22. John Speed Meyers & David Jackson, "The Faultline Between Futurists And Traditionalists In National Security", *War on the Rocks* (Januar 2021); Williamson Murray, *America and the Future of War: The Past as Prologue*, Hoover Institution Press, 2017; Williamson Murray, "Clausewitz Out, Computer In: Military Culture and Technological Hubris", *The National Interest*, June 1 (1997); Laura Schousboe, "The Pitfalls Of Writing About Revo-

strategiforskeren Colin Gray skrev om fremtidens krigsførelse: "the future is the past: with GPS"²³. Ud fra dette udgangspunkt vil karakteren af konflikter og krige selv på langt sigt (2035) med stor sandsynlighed minde om de dynamikker, der findes i eksisterende og den nyere tids konflikter og krige, og selv nye våbentechnologier med stor forandrings-effekt vil sandsynligvis være mere raffinerede udgaver af eksisterende teknologier eller udviklingsprojekter.

Den erfarede konflikt kan som tidligere nævnt rumme en række aspekter, hvor krig (væbnet konflikt) blot er ét element. Konflikt kan dermed ligeledes udfolde sig inden for den økonomiske og politiske arena, uden at konflikten udvikler sig til krig. Det betyder imidlertid, at sikkerhedspolitik udvides til at omfatte flere områder end blot det militære.

Oftentimes tager den erfarede konflikt form af politisk subversion, der dækker over handlinger, som bevidst undergraver og underminerer samfund og (ofte demokratiske) institutioner. Ruslands aktuelle konflikt med Vesten er et eksempel på, hvordan Rusland bevidst udfordrer Vesten uden at fremprovokere en væbnet konflikt. Derimod gennemfører Rusland blandt andet påvirkningskampagner, kriminelle cyberangreb samt likvideringer af og attentatforsøg på tidligere russiske spioner (afhoppere) på europæisk territorium, ligesom Rusland udfordrer Vestens sammenhold, institutionelle struktur og demokratiske processer gennem spredning af misinformation og falske narrativer. Det er alle handlinger, der bevæger sig under grænsen for, hvad der umiddelbart kan udløse NATO's artikel 5.²⁴

Vestens respons har været baseret på en buket af tiltag: politisk dømmelse, økonomiske sanktioner og en parallel styrkelse af den militære afskrækkelsesprofil over for Rusland.²⁵ Desuden har man udover disse velkendte virkemidler udviklet (eller genopfundet) en række primært

lutionary Defense Technology", *Rocks* (juli 2019): <https://warontherocks.com/2019/07/the-pitfalls-of-writing-about-revolutionary-defense-technology/>.

23. Colin Gray, "Clausewitz Rules, OK? The Future Is the past: With GPS", *Review of International Studies*, vol. 25 (December 1999): 161-182.

24. Henrik Breitenbauch & Niels Byrjalsen. "Subversion, Statecraft and Liberal Democracy".

25. Henrik Breitenbauch, Kristian Søby Kristensen & Jonas Groesmeyer, *Vesten og Rusland – optioner for samarbejde i en krisetid*, Center for Militære Studier, 2020: https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/vesten-og-rusland-optioner-for-samarbejde-i-en-krisetid/CMS_Rapport_2020__3_-_Vesten_og_Rusland_-_optioner_for_samarbejde_i_en_krisetid.pdf; Henrik Breitenbauch, Niels Byrjalsen og Mark Winther, *Orden og afskrækkelse – Vestens håndtering af Rusland efter annekteringen af Krim*, Center for Militære Studier, 2017:

Tekstboks 3. Cyberspace – trusler og afskrækkelse i konflikt og krig

Cyberspace som operativt domæne har i det seneste årti indtaget en helt central rolle i forståelsen af konflikt og krig. Cyberangreb og cyberforsvar finder sted både i fredstid og under konflikt og krig og er dermed et virkemiddel, der risikerer at opløse den stringente traditionelle opdeling mellem fred og krig. Samtidig er der mange typer aktører involveret i cyberspace, idet cyberangreb og cyberforsvar går på tværs af både private, kommercielle, offentlige og militære systemer. En væsentlig del af truslerne i cyberspace har karakter af spionage og økonomisk kriminalitet og har på den måde enten ingen, kun indirekte eller i mindre grad sikkerhedspolitisk karakter.

For så vidt angår de sikkerhedspolitiske trusler er afskrækkelse i cyberspace underlagt andre dynamikker end traditionel afskrækkelse. På grund af udfordringerne med IT-sikkerhed er det besværligt at beskytte stater i cyberspace ved at skabe afskrækkelse ved nægtelse (deterrence by denial). Samtidig betyder udfordringerne med at identificere den angribende part (attribution), at risici og dermed potentielle omkostninger ved angreb er meget lave. Endelig er gengældelsesangreb svære at målrette og begrænse. Den strategiske logik i cyberspace er derfor anderledes end i den fysiske verden.

Blandt andet som resultat heraf har offensive cyberkapaciteter i de senere år været genstand for voksende fokus. På den ene side integreres cyberkapaciteter i stigende grad i operationer og missioner – her fungerer de taktisk som en udvidet form for elektronisk krigsførelse.

Flere NATO-allierede, herunder Danmark, har stillet effekterne af sine offensive cyberkapaciteter til rådighed for evt. NATO-operationer. På den anden side har USA som resultat af, at princippet om afskrækkelse ved nægtelse ikke fungerer i cyberspace, i stedet fokuseret på en mere generel offensiv tilgang kaldet 'defending forward' eller fremskudt forsvar. Dette greb dækker konceptuelt over en tilgang, som søger at etablere afskrækkelse ved straf (eller truslen om straf).

defensive initiativer til at imødegå de hybride trusler. Tiltagene mod den russiske subversive ageren har primært baseret sig på afskrækkelse ved nægtelse: Ud fra denne logik er Vestens primære strategi over for Ruslands (og andres) handlinger at styrke opbygningen af robuste samfund. Hvad der tidligere var civil beredskabspolitik i bred forstand er nu ofte omfattet af sikkerhedspolitiske logikker – det gælder fra kritisk infrastruktur over generel cybersikkerhed til økonomiske emner som forsyningssikkerhed.²⁶

Strategisk har udfordringen for Vesten, og herunder NATO, EU og de nationale regeringer, været på den ene side at genopdage det at skulle være i defensiven, også på hjemmebane, og på den anden side at skelne de nye dagligdags konflikter under tærsklen for krig fra en egentlig militær konflikt – samtidig med at udfordringerne, især i cyberspace, er meget omfattende. Særligt udfordrende, både praktisk og konceptuelt, er, at brugen af hybride virkemidler (militære og ikke-militære) – som er karakteristisk for konflikt-under-krigsniveauet – samtidig indgår i den måde, som nutidens erfarede krige udspiller sig på.

Militære konflikter: faktisk krig

Størstedelen af de globalt eksisterende væbnede konflikter er intrastatslige – det vil sige, at de udkæmpes mellem regeringer og oprørsstyrker. I 2020 blev der samlet registeret væbnede konflikter i 39 stater, hvoraf langt størstedelen er intrastatslige.²⁷ Ikke overraskende er de involverede aktørers kapacitet afgørende for konfliktens omfang. De mest voldelige

https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/orden-og-afskraekkelse/download-rapport/CMS_Rapport_2017_Orden_og_afskr_kkelse_opdateret_version_31-08-17.pdf.

26. Mikkel Weissmann et al., *Hybrid Warfare – Security and asymmetric conflict in international relations*, London: Bloomsbury, I.B. Tauris, 2021: 61-145; Sebastian Larsson & Mark Rhinard, *Nordic Societal Security – Convergence and Divergence*, New York: Routledge, 2021; Henrik Breitenbauch & Alexander Tetzlaff (2021), under udgivelse.
27. "Global developments in armed conflicts, peace processes and peace operations", i *SIPRI Yearbook 2021*, besøgt 15. juni: <https://www.sipri.org/yearbook/2021/02>. Antallet af statslige konflikter (med statslig aktør involveret) var i 2019 det største siden afslutningen på den kolde krig, mens antallet af ikke-statslige konflikter (uden statslige aktører involveret) er eskaleret fra 2012. For perioden 1989-2011 var gennemsnittet 31 ikke-statslige konflikter pr. år, mens det i 2012-2019 steg til 71, se: Thérèse Petterson & Magnus Öberg, "Organized violence 1989-2019", *Journal of Peace Research*, vol. 57(4) (2020): 597-613.

konflikter²⁸ involverer generelt andre stater som eksterne sponsorer, altså med en stedfortræderlogik.²⁹ Mellemstatslige konflikter er i dag sjældent forekommende og kan, på trods af alvoren, som i tilfældet Indien og Pakistan, være lav-intensive. Krigen mellem Aserbajdsjan og Armenien om Nagorno-Karabakh i 2020 var et usædvanligt eksempel på en højintensiv mellemstatslig konflikt.³⁰ Ruslands konflikt med Vesten er i modsætning hertil et eksempel på en mellemstatslig konflikt, der hverken kan kategoriseres som lav- eller højintensiv, men derimod bevæger sig under tærsklen for krig.

De geopolitiske rammer omkring den aserbajdsjansk-armenske krig var ligeledes af afgørende betydning. Russisk militær luftstøtte til Armenien udeblev, hvilket fik fatale konsekvenser for armenierne, der ikke selv havde luftforsvarskapacitet til at kunne forsvare sig mod den intensive luftkampagne, som Aserbajdsjan førte med støtte fra Tyrkiet. Den manglende russiske vilje og evne til at støtte Armenien resulterede i et nederlag til Armenien, der måtte opgive kontrollen med Nagorno-Karabakh.

Set med danske eller vestlige sikkerhedspolitiske briller er disse konflikter, uanset deres uomgængelige humanitære aspekter, ikke lige relevante. Formålet med den efterfølgende gennemgang er ikke at gøre status over globale konflikter eller deres typer, men snarere syntetisk at uddrage træk, der sandsynligvis vil være rammesættende for fremtidige konflikter af relevans for Danmark. Det væsentligste relevanskriterie er derfor, at der i konfliktens eller krigens karakter er fremtidsrelevante elementer. For at have strategisk relevans skal konflikten være af nyere dato og involvere ganske omfattende kamphandlinger med relativt moderne, veltrænede og veludrustede styrker. Afsnittet bygger derfor på indsigter fra hovedsagelig Afghanistan, Irak/Syrien, Libyen, Sahel/Mali, Rusland/Ukraine og Nagorno-Karabakh.

Et antal karaktertræk går i lidt forskellige konstellationer igen i disse konflikter, hvor ikke alle har alle træk. Disse træk befinder sig samtidig på forskellige niveauer – nogle handler om rammer, andre om midler.

28. SIPRI definerer højintensive konflikter som havende mellem 1.000 og 9.999 dræbte om året, mens større væbnede konflikter ligger over 10.000, og lavintensive under 1.000, se "Global developments in armed conflicts, peace processes and peace operations", i *SIPRI Yearbook 2021*: <https://www.sipri.org/yearbook/2021/02>.

29. *SIPRI Yearbook 2020*: <https://www.sipri.org/yearbook/2020/02>, 2020: 2.

30. Congressional Research Service, *Azerbaijan and Armenia: The Nagorno-Karabakh Conflict*, 2021: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46651>.

Et i al væsentlighed fælles træk ved de nyere konflikter er deres *hybride karakter* – altså i den oprindelige betydning af begrebet, som det er formuleret af Frank Hoffman. Fremtidens konflikter er, skrev han, ”multimodale” eller hybride: ”Hybridkrige kan udkæmpes af både stater og forskellige ikke-statslige aktører. Hybridkrige består af en række forskellige former for krigsførelse, inklusive konventionelle kapaciteter, irregulære taktikker og styrkeformationer, terrorhandlinger inklusive vilkårlige angreb og fysisk tvang, samt kriminelt kaos.”³¹ Hoffmanns pointe relaterer sig altså ikke alene (eller nødvendigvis) til blandingen af aktørtyper, men lige så meget eller mere til blandingen af forskellige typer af virkemidler.

Tekstboks 4. Nagorno-Karabakh 2020

I efteråret 2020 blev den 25 år gamle fastfrosne konflikt mellem Armenien og Aserbajdsjan antændt, og på få dage blussede en reel krig op om republikken Nagorno-Karabakhs tilhørsforhold. Krigen udspillede sig som en højintensiv, teknologisk interstatslig krig med betydelig tyrkisk og russisk involvering på henholdsvis den aserbajdsjanske og den armenske side. Krigen vakte stor opsigt i Vesten af flere årsager: Interstatslige krige af denne karakter er i dag yderst sjældne; krigens højteknologiske islæt; krigens tredjelandsinvolvering; og at krigen fortsat udkæmpes i og om bymiljøer.³²

I dag udspiller langt de fleste krige sig som interne borgerkrige, ofte med stedfortræderelementer. Krigen mellem Aserbajdsjan og Armenien var dermed den første af sin slags i flere årtier med undtagelse af den lavintensive krig mellem Indien og Pakistan om kontrollen med Kashmir-regionen. Nagorno-Karabakh er derfor blevet tolket som et eksempel på, hvordan fremtidens mellemstatslige krige i høj grad vil basere sig på brugen af højteknologiske våben, og at den, der mestrer evnen til præcist at udpege, følge, angribe og

31. Frank Hoffman, *Conflict in the 21st century*, Arlington, Virginia: Potomac Institute for Policy Studies, 2007: https://potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf.
32. John Spencer & Harshana Ghoorhoo, *The Battle of Shusha City and the missed lessons of the 2020 Nagorno-Karabakh War*, Modern War Institute, juli 2021: *The Battle of Shusha City and the Missed Lessons of the 2020 Nagorno-Karabakh War – Modern War Institute* (usma.edu).

vurdere ødelæggelsen af fjendtlige mål ved hjælp af ny teknologi, er krigens sejrherre. Ikke mindst viste dronebårne og delvist autonome våben her deres store potentiale.

Med undtagelse af Nagorno-Karabakh, som hovedsagelig involverede konventionelle regeringsstyrker fra begge sider, er en kombination af *irregulære styrker* – oprørsgrupper, militser, specialoperationsenheder, private sikkerhedsfirmaer med videre – og konventionelle militære styrker derfor også en væsentlig dimension i de resterende konflikter. Det skyldes selvfølgelig, at konflikterne i udgangspunktet er *intrastatslige* og udkæmpes mellem regeringsstyrker og ikke-statslige oprørsgrupper, herunder med mulighed for stedfortrædere. Et relateret træk, som var særligt fremherskende ved Ruslands rolle i konflikten i det østlige Ukraine og på Krim, var anvendelsen af konventionelle styrker i koordination med irregulære styrker.³³ Det er på den måde et væsentligt operativt greb, at den klassiske distinktion mellem konventionelle og irregulære styrker til en vis grad udviskes.

Tekstboks 5. Sahel siden 2014

Den fransklede militære antiterroroperation Operation Barkhane har siden 2014 haft til formål at bekæmpe terrorisme og sikre stabilitet på tværs af Sahel-regionen. Frankrig har haft op mod 5.000 soldater udstationeret i regionen, ligesom europæiske og amerikanske allierede har bidraget til den fransklede operation med både troppe- og transportbidrag, logistisk støtte og efterretningsinformation. Som afløser for Operation Barkhane besluttede en række europæiske lande, herunder Danmark, i 2020 at oprette en europæisk specialoperationsstyrke, Task Force Takuba, med det formål at støtte, rådgive og ledsage maliske forsvars- og sikkerhedsstyrker. I februar 2022 annoncerede Frankrig og de andre deltagende lande, at de ville trække styrkerne fra Mali.

33. Tad A. Schnauffer II, "Redefining Hybrid Warfare: Russia's Non-linear War against the West", *Journal of Strategic Security*, vol. 10, no. 1 (Forår 2017): 17-31; James K. Wither, "Defining Hybrid Warfare", *per Concordiam: Journal of European Security Defense Issues*, 10, no. 1 (2020): 7-9.

Barkhane og Takuba er de seneste eksempler på Vestens tilgang til den globale kamp mod terror, inspireret af oprørs- og terrorbekæmpelsesindsatsen i Afghanistan, med fokus på *cordon-and-search*-operationer, civil-militært engagement forsøgt forankret i lokalsamfundet samt træning af lokale sikkerhedsstyrker. Den operative succes har dog foreløbig været svær at få øje på, idet antallet af terrorangreb i regionen er femdoblet siden 2016, modstanden mod vestlig tilstedeværelse i regionen vokser, og flere interne konflikter opstår som resultat af manglende stabilitet.

Nært forbundet med den hybride karakter er, at alle konflikterne indeholder et *stedfortræderaspekt*. Det vil sige, at større tredjelande i væsentlig grad er involveret i konflikten enten indirekte med rådgivning, materielstøtte eller diplomatisk opbakning eller direkte med forskellige former for militære bidrag, herunder i form af hele kapaciteter som eksempelvis luftstøtte i form af deployerede kampfly inklusive støttestruktur (som Rusland i Syrien eller Tyrkiet i Aserbajdsjan) eller i form af integrerede rådgivere, ofte specialoperationsstyrker eller private sikkerhedsfirmaer (som det er tilfældet for russiske interventioner), i varianter af en *advise-assist-accompany-and-enable*-rolle.³⁴

Kombinationen af irregulære styrker og forskellige former for terrorangreb passer samtidig med en væsentlig topografisk pointe: at mange kampe og konflikter udspiller sig i *bymiljøer*.³⁵ Her medfører bygningernes tæthed store udfordringer for elektronisk kommunikation, logistik og operationssikkerhed. Topografien reducerer dermed fordelene ved at være den teknologisk overlegne militære styrke, men giver til gengæld store fordele for irregulære styrker i defensiv kamp.

-
34. Katja Jacobsen & Torben Toftgaard Engen, *International anti-terrorindsats i Sahel – Danmarks militære muligheder og risici i regionen*. Center for Militære Studier, maj 2019: https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/international-antiterror-indsats-i-sahel/CMS_Rapport_19__1_-_International_antiterror-indsats_i_Sahel.pdf; Marc Schack & Mark Winther, *Specialoperationer og international terrorisme – Anvendelsesmuligheder og implikationer*, Center for Militære Studier, juni 2017: https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/specialoperationer-og-international-terrorisme/CMS_Rapport_2017_Specialoperationer_og_international_terrorisme.pdf. Torben T. Engen & Jon Kjellund, *Nye militære trends i den syriske Borgerkrig*, Center for Militære Studier, 2018: https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/nye-militaere-trends-i-den-syriske-borgerkrig/download/CMS_Rapport_2018__2_-_Nye_milit_re_tendenser_i_den_syriske_borgerkrig.pdf.
35. Henrik Breitenbauch, Benjamin Jensen & Brandon Valeriano, *Complex Terrain*, US Marine Corps, Quantico, Virginia, 2019: https://www.usmcu.edu/Portals/218/ComplexTerrain_web.pdf; Henrik Breitenbauch, Mark Winther & Mikkel Broen Jakobsen, *Byens prisme*, Center for Militære Studier, 2016: https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/byens-prisme/Byens_prisme_-_tendenser_og_udfordringer_for_milit_re_operationer_i_urbant_terr_n.pdf.

Tekstboks 6. Mosul 2016-2017

I 2016 indledte irakiske sikkerhedsstyrker, støttet af den amerikalede koalition mod Islamisk Stat, en militæroffensiv mod millionbyen Mosul, der havde været besat af terrorgruppen siden 2014. Med offensiven mod Mosul rykkede kamppladsen væk fra store åbne ørkenområder og bjergguler ind i et moderne bymiljø, hvilket skabte nye rammevilkår for den globale kamp mod terror. På trods af Vestens og de irakiske sikkerhedsstyrkers militærteknologiske overlegenhed viste det sig særdeles vanskeligt at operere i et bymiljø som Mosul. Islamisk Stat havde i byen bedre mulighed for at anvende civilbefolkningen som værn mod de irakiske sikkerhedsstyrker og amerikanske luftangreb, ligesom byens tætstående bygninger gjorde det muligt for Islamisk Stat at bygge tunneller, gangsystemer og passager mellem bygningerne, uden at moderne overvågningssystemer kunne registrere deres bevægelsesmønstre. Bymiljøet blev dermed en naturlig del af Islamisk Stats forsvar og dermed en både strategisk og operativ udfordring for Vesten.

I et nyt studie af nutidens væbnede konflikter fremhæver forskeren Rob Johnson og kolleger tre gennemgående elementer: det *kinetiske* element (ildafgivelse), delenes stigende *forbundethed* og dynamikken mellem det menneskelige og det *syntetiske*.³⁶ Konflikternes centrale militærteknologiske udviklinger trækker på alle disse tre elementer. En stigende militær *forbundethed* i form af C4ISR (*Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance*) har forøget værdien af god elektronisk krigsførelse (*EW*), som især den første del af konflikten mellem Rusland og Ukraine i det østlige Ukraine var et godt eksempel på.³⁷ Den taktiske brug af offensive cyberkapaciteter knytter sig hertil som en art udvidet *EW*, ved at begge dele påvirker modstanderens evne til *forbundethed* gennem digitale, elektromagnetiske netværk.³⁸ Cybervirkemidlerne er samtidig essentielle for den politiske

36. Rob Johnson et al., *The Conduct of War in the 21st Century: Kinetic, Connected and Synthetic*, Abingdon: Routledge, 2021.

37. Azhar Unwala & Shaheen Ghori, "Brandishing the Cybered Bear: Information War and the Russia-Ukraine Conflict", *Military Cyber Affairs*, vol. 1, no. 1, article 7.

38. Jacob Cox, Bennett Daniel, Lathrop Scott et al., "The Friction Points, Operational Goals, and Research Opportunities of Electronic Warfare and Cyber Convergence", *The Cyber*

subversion og kan i nogle tilfælde fungere som et forspil til militære angreb.³⁹ Cybervirkemidlerne dækker dermed hele konfliktkalkælen, med reference til forskellige beslutningstagere, militære eller civile alt efter den strategiske og operative intention.⁴⁰

Udviklingen af droner, som i stigende grad er operativt autonome, er også afhængig af udviklingen af digitale teknologier og netværkskommunikation – med bevæbnede droner som et nutidigt logisk udviklingskridt. I den lave ende har spredningen af bevæbnede droner af civil hobbystørrelse, som det blandt andet sås i kampen om Mosul,⁴¹ været en påmindelse om, at irregulære styrker udmærket kan adoptere ny teknologi, herunder i form af *commercial off the shelf*-formater og kombinere dem med andre civilt tilgængelige teknologier med henblik på C4ISR, og endelig med relativt simple midler gøre dem til effektive våben.

I den høje ende betyder spredningen af stadig mere kapable missilteknologier, som eksempelvis i angrebene på Israel i 2021, og udviklingen af endnu mere avancerede former for missiler med INF-traktatens endeligt som denne udviklings symbolske markør, at luftforsvar generelt bliver en endnu mere aktuell udfordring end tidligere.⁴² Det gælder på den ene side specifikke kapaciteter som forsvar mod droner og missiler og på den anden side integrerede luftforsvar både på tværs af trusler og til forsvar af militære enheder og civile samfund, også på tværs af landegrænser.

Her bevæger den erfarne krig sig ganske tæt på den, som de væsentligste aktører også forestiller sig bliver betydende for fremtidens konflikt. Det er emnet for det næste kapitel.

Defense Review, vol. 4, no. 2 (Efterår 2019): 81-102.

39. Mark Galeotti, *Russian Political War Moving Beyond the Hybrid*, Routledge, 2020.

40. Jacob Cox, Bennett Daniel, Lathrop Scott et al., "The Friction Points, Operational Goals, and Research Opportunities of Electronic Warfare and Cyber Convergence", *The Cyber Defense Review*, vol. 4, no. 2 (Efterår 2019): 81-102.

41. Torben Toftgaard Engen & Jon Kjellund, *Nye militære trends i den syriske Borgerkrig*; John Spencer, "How drone swarms could change urban warfare", C4ISRNET, december 2017: <https://www.c4isrnet.com/opinion/the-compass/net-defense-blogs/2017/12/11/how-drone-swarms-could-change-urban-warfare-commentary/>.

42. Michael J. Armstrong, "Gaza's enhanced rocket technology challenges Israel's defences", *The Conversation*, maj 2021: <https://theconversation.com/gazas-enhanced-rocket-technology-challenges-israels-defences-160853>; Seth Frantzman, "Iron Dome intercepts drone during combat for first time, says Israeli military", *Defense News*, maj 2021: <https://www.defensenews.com/unmanned/2021/05/17/iron-dome-intercepts-drone-during-combat-for-first-time-says-israeli-military/>.

3

Den forestillede konflikt

Selvom de erfarede krige er konkrete og uomgængelige for dem, der har kæmpet dem, har det siden den kolde krigs slutning været de forestillede krige, som har haft de største konsekvenser for Vestens forsvarsplanlægning og forsvarspolitik.

Indtil efterspillet i forbindelse med invasionen i Irak gjorde forandringer i amerikansk materielindkøbs- og udviklingspolitik tvingende nødvendige (herunder massive anskaffelser af V-bundformede MRAPs og etableringen af en omfattende organisation med det formål at kunne imødegå vejsidebomber), så blev USA's involvering i fredsoperationer, og andre relaterede militære missioner i familie med de stabiliserende, anset som værende noget, der kunne rummes af den militære struktur med udgangspunkt i planlægning af fuldspektrum-operationer.⁴³ Med 'fuldspektrum' mentes (og menes ofte stadig) snarere specialisering i høj-intensive operationer end et reelt fokus på det "fulde spektrum". Dette *high-end*-fokus skyldes, at de vestlige forsvars primære formål er at skabe afskrækkelse og, hvis afskrækkelsen fejler, at kunne forsvare de vestlige lande mod væbnede angreb. Indtil kursændringen under operationen i Irak – og den parallelle doktrinfokusering på oprørsbekæmpelse og andre stabiliseringsopgaver – var det amerikanske forsvarspolitiske system

43. Disse missioner blev internt i Pentagon betegnet som "the lesser includeds", altså de udfordringer af mindre størrelse, som den konventionelle styrkestruktur ville kunne tage sig af, mens kræfterne gik til dens fortsatte udvikling i retning af den forestillede krig, jf. Thomas P. M. Barnett, *The Pentagon's New Map – War and Peace in the Twenty-First Century*, Berkley Books, 2003.

i praksis hovedsagelig optaget af at forberede det amerikanske forsvar på en fremtidig forestillet konflikt.⁴⁴

Med det politisk-strategiske fokusskifte fra syd mod øst er også paradigmet for forsvarsplanlægning i Vesten, herunder USA og NATO, atter svunget tilbage mod en fremtidig forestillet konflikt mod 'near peer competitors' i stedet for faktiske krige mod internationale terrorbevægelser. Som led heri udvikler USA's forsvar, ligesom udfordrerstaterne, visioner om, hvordan fremtidens krig kan blive udkæmpet. Det er disse 'visioner', som dette hovedafsnit omhandler.

Inden vi kommer så langt, er det nødvendigt kort at beskrive, hvad vi forstår ved begrebet. Det, vi kalder visionerne, findes ikke nødvendigvis beskrevet ét sted og etableret som én sandhed; visionerne refererer snarere til en række forskellige forestillede konflikter og krige, og de er ikke nødvendigvis fuldstændigt entydige. Desuden er de ikke (også fordi de ikke er kodificerede) fuldt tilgængelige. De må derfor (og kan, er vores argument) rekonstrueres, selvom de består af stykkevise elementer, som kan være både klassificerede, uafklarede og modsætningsfyldte og bestå af såvel ideer af konceptuel karakter som operative visioner, koncepter, kampagnekoncepter eller krigsfilosofier (som i et vist omfang er doktrinært kodificeret og offentligt tilgængelige) eller være tilgængelige via diskussioner i fagtidsskrifter tydet af områdeeksperter. Endelig er visionerne, som vi forstår dem, også materielle, fordi de kan deduceres ud fra operative mønstre og øvelsesmønstre, såvel som ud fra materieludvikling og -deployering, samt involvering af stedfortræderkonflikter i tredjelande.

Målet i dette kapitel er at give et bud på, hvordan dels den vestlige (amerikansk ledede) dagsorden ser ud for den forestillede krig i perioden frem mod cirka 2035, dels afdække et tilsvarende bud for udfordrerstaterne Rusland, Kina og Iran. Tre forhold i forbindelse med disse visioner er det væsentligt at holde sig for øje på forhånd. For det første er de to parters strukturelle positioner forskellige: USA, støttet af allierede og partnere, arbejder for at bevare og udvide den militærteknologiske overlegenhed, som kan opsummeres som præcisionsregimet (*precision strike regime*, PSR). PSR omfatter evnen til præcist og hurtigt at udpege,

44. Frederick Kagan, *Finding the Target: The Transformation of American Military Policy*, Encounter Books, 2006.

følge, angribe og vurdere ødelæggelsen af fjendtlige mål, understøttet af moderne kommunikationsteknologi.⁴⁵ Dette er den militære del af den overordnede strategiske konkurrence: en altid eksisterende konkurrence inden for udviklingen af evnen til at føre krigen, hvad angår både kvalitet og kvantitet. Den er delvist overlappende med teknologikonkurrencen, som er behandlet i en anden CMS-rapport.⁴⁶

Udfordrerstaterne vil på deres side forsøge at indhente eller endda overhale USA's position. Men de vil også inden for rammerne af dette kapløb vælge nicher og muligheder, som giver dem omkostningsrelativt og effektivitetsmæssige fordele. For at kunne optimere deres situation har de incitament til at konkurrere klogt.⁴⁷ Fordi det er besværligt at indhente (eller overhale) USA, har de samtidig herudover supplerende strategier, som kompenserer for deres militærteknologiske underlegenhed. Disse sæt af kompensationsstrategier er det væsentligt at have med for at have en dækkende idé om konflikternes natur, også – og måske især – når de foregår i andre arenaer end den militære. Ét er altså, om visionerne adskiller sig fra hinanden med hensyn til indhold, noget andet er, at visionernes funktion er forskellig i forhold til både overordnet strategisk og mere konkret forsvarsplanlægning.

For det andet er det vigtigt at holde sig for øje, at de vestlige visioner, af strategiske, ideologiske og diplomatiske årsager, i praksis i vidt omfang forestiller sig krigen uden nukleare komponenter eller i det mindste som en oftest separat dimension. Dette er ikke ensbetydende med, at der ikke findes overvejelser knyttet til atomvåben, hvilket blandt andet ses i det amerikanske *US Nuclear Posture Review 2018*.⁴⁸ Men den atomare dimension har en markant mindre fremtrædende rolle i fx det praktiske samarbejde i NATO-regi. Det amerikanske skifte fra den nukleart dominerede New Look-forsvarspolitik (og *massive retaliation*-doktrinen)

45. Barry D. Watts, *The Evolution of Precision Strike*, Center for Strategic and Budgetary Assessments, 2013: <https://csbaonline.org/uploads/documents/Evolution-of-Precision-Strike-final-v15.pdf>; Thomas G. Mahnken, "Weapons: The Growth & Spread of the Precision-Strike Regime", *Daedalus*, vol. 140, no. 3, (Sommer 2011): 45-57; Henrik Breitenbauch & Tobias Liebetrau, *Teknologikonkurrencen og dens implikationer for Danmark*.

46. Henrik Breitenbauch & Tobias Liebetrau, *Teknologikonkurrencen og dens implikationer for Danmark*.

47. Ibid.

48. US Department of Defense, *Nuclear Posture Review 2018*, Office of the Secretary of Defense, 2018: <https://media.defense.gov/2018/Feb/02/2001872886/-1/-1/1/2018-NUCLEAR-POSTURE-REVIEW-FINAL-REPORT.PDF>.

til *flexible response*-doktrinen betød samtidig, at investeringer i konventionelle militære styrker i virkeligheden er komplementære til atomstyrkerne: De konventionelle styrker giver handlemuligheder, flere 'trin på eskalationsstigen' og større fleksibilitet, som i princippet styrker den militære styrkes primært defensive funktion, afskrækkelsen.⁴⁹ Fra den kolde krigs afslutning og frem til omkring 2014 var de taktiske atomvåben og atomvåbnes (omstridte og kontroversielle) rolle i forhold til ikke bare afskrækkelse, men forsvar, blevet mere marginaliseret og delvist blevet skubbet i baggrunden i forhold til den konventionelle dimension i vestlig militær tænkning – også drevet af de store militære missioner og stabiliseringsdagsordenen. Både strategiske og taktiske atomvåben har dog fået fornyet fokus, blandt andet i lyset af den spirende strategiske konkurrence, nye, særligt russiske, missilteknologier og erosionen af centrale våbenkontrolaftaler.⁵⁰

Tekstboks 7. Genaktualisering af den nukleare dimension

Oven på årtier, hvor den nukleare dimension har været næsten fraværende i verdenspolitikken, har den voksende strategiske konkurrence medført et fornyet fokus på den atomare afskrækkelse og den nukleare magtbalance mellem særligt USA, Rusland og Kina. Rusland har i de seneste år gentagne gange betonet sin status som nuklear stormagt og har fremhævet landets besiddelse af nukleare kapaciteter. Kina har et langt mindre arsenal af nukleare kapaciteter end Rusland og USA, men har ligeledes iværksat en opgradering af sine nukleare kapaciteter som led i sit overordnede militære moderniseringsprogram.⁵¹

I NATO er den nukleare dagsorden ligeledes vokset i betydning. På NATO's Bruxelles-topmøde i 2018 og igen i 2021 genbekræftede de allierede, at NATO er en nuklear alliance, så længe der eksiste-

49. Se fx Ivo H. Daalder, *The Nature and Practice of Flexible Response: NATO Strategy and Theater Nuclear Forces Since 1967*, New York: Columbia University Press, 1991.

50. Dominika Kunertova, *New Missiles, Eroding Norms*, Center for Militære Studier, 2021: https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/nye-missiler-udbulede-normer-europaeisk-sikkerhed-ef-ter-inf-traktatens-ophoer/download-cms-rapport/CMS_Report_2021_4_-_New_missiles_eroding_norms.pdf.

51. Congressional Research Service, *Renewed Great Power Competition: Implications for Defense – Issues for Congress*, 2021: 8: <https://sgp.fas.org/crs/natsec/R43838.pdf>.

rer atomvåben. Ligeledes slog NATO fast, at Alliancen i lyset af de sikkerhedspolitiske udfordringer har taget skridt til at garantere, at NATO's atomare afskrækkelseskapaciteter fortsat er sikre og effektive,⁵² hvilket understreger de globale magtforskydningers implikationer for aktualiteten af Alliancens nukleare dimension.

USA og Vesten

USA's militære forspring er den væsentligste sikkerhedspolitiske faktor i den globale orden. Dette militære forspring bygger på en kombination af teknologiske kapaciteter, organisatorisk evne til at anvende disse og endelig forsvarrets samlede størrelse, altså både kvalitet og kvantitet. For USA's allierede og partnere muliggøres amerikanske diplomatiske sikkerhedsgarantier af den globale militære rækkevidde. Herudover fungerer USA's forsvar som en standardsætter inden for militær best practice (hvor NATO-samarbejdet fungerer som formidlingsmekanisme herfor). Dybden i det amerikanske forsvars kapaciteter – ikke mindst med hensyn til kritiske *enablers* såsom lufttankning, satellitter med videre – betyder, at det amerikanske forsvar de facto også sikkerhedspolitisk fungerer som en art militær centralbank, en art *lender of last resort* for det euro-atlantiske fællesskab. Disse funktioner betyder tilsammen, at USA's tilgang til krig – den anvendte vision om fremtidens konflikt – er en væsentlig nøgle til at forstå, hvordan konflikternes karakter vil udvikle sig generelt, i hvert fald for så vidt de faktiske fremtidige konflikter lader sig forme af stormagternes realiserede visioner.

Det amerikanske entydige forspring, og dermed også USA's globale dominans, er dog under pres fra særligt Kina, der inden for en periode på 10-15 år vil kunne indhente USA på en række teknologiske områder. Det betyder, at også USA kan risikere at være nødt til at vælge en indhentningsstrategi inden for bestemte teknologiske områder i de kom-

52. NATO – Official text: Brussels Summit Declaration issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels, 11-12 July 2018, 11-Jul.-2018; "Brussels Summit Communiqué – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021": https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm.

mende årtier, eller mere basalt set, at USA skal forberede sig på at skulle planlægge og forestille sig militære missioner uden en markant teknologisk fordel.⁵³

I den igangværende øgede strategiske konkurrence udgør teknologikonkurrencen en væsentlig tværgående dimension – på tværs af og som en integreret del af konkurrencen om henholdsvis politisk, økonomisk og militær dominans. USA's evne til at fastholde og evt. udvide sit militære forspring er forbundet med teknologikonkurrencen, både på kortere og på længere sigt. På kortere sigt drejer det sig mest om den etablerede forsvarsindustri for bedring af eksisterende militære kapaciteter og udvikling af nye – og på længere sigt handler det om at udvikle mere generelle teknologier med stort udviklingspotentiale, de 'disruptive' teknologier, og at omsætte disse udviklinger, eksempelvis inden for kunstig intelligens og autonome systemer, til egentlige militære kapaciteter.⁵⁴ Særligt er udviklingen og implementeringen af kunstig intelligens afhængig af det amerikanske erhvervsliv og forskningsmiljø. Pentagon har blandt andet indgået aftaler med en række amerikanske techvirksomheder, der skal understøtte og udvikle det amerikanske forsvars brug af kunstig intelligens.⁵⁵ Denne omsætning til militære kapaciteter er i væsentligt omfang også en militær opgave, som er snævert knyttet til operative koncepter og ideer om materiellets anvendelse i en organisatorisk sammenhæng.

I den sammenhæng har det amerikanske forsvar i de senere år i stigende grad fokuseret på ideer om operative koncepter, som mere eksplicit kan koble krigsførelsens gamle og nye domæner (henholdsvis land, hav, luft, det ydre rum og cyberspace), samtidig med at der foregår konkret, konceptuelt styret udviklingsvirksomhed for at understøtte de operative visioners udviklingsretning.

53. Henrik Breitenbauch & Tobias Liebetrau, *Teknologikonkurrencen og dens implikationer for Danmark*.

54. Ibid.; Dell Cameron & Kate Conger, "Google Is Helping the Pentagon Build AI for Drones", 2018: <https://gizmodo.com/google-is-helping-the-pentagon-build-ai-for-drones-1823464533>.

55. Iben Yde, Thomas G. Nielsen & Rasmus Dahlberg, *Smart krig – Militær anvendelse af kunstig intelligens*, Djøf Forlag, 2021: 177-181; Michael C. Horowitz, "Artificial Intelligence, International Competition, and the Balance of Power", *Texas National Security Review*, 1, no. 3 (Maj 2018); Kelley M. Saylor, *Emerging Military Technologies: Background and Issues for Congress*, CRS Report R46458, 2020.

Konkret handler dette således om, hvordan PSR kan videreudvikles med ideen om multidomæne- eller alle-domæner-operationer, blandt andet støttet af nye kommando- og kontrolsystemer som Joint All-Domain Command and Control (JADC2)-initiativet og øget fokus på digital forbundethed.⁵⁶ PSR har sin oprindelse i slutningen af 1960'erne, og ideen om multidomæneoperationer er derfor kun det seneste af en lang række af operative koncepter, som på forskellige måder søgte at gøre en dyd ud af integrationen af militære kapaciteter. Det gælder eksempelvis *AirLand Battle*-doktrinen fra den kolde krigs sidste årti,⁵⁷ *Network Centric Warfare* fra omkring årtusindskiftet,⁵⁸ doktriner og operative praksisser for oprørs- og terrorbekæmpelse samt *AirSea Battle*,⁵⁹ som alle på forskellige måder har bidraget til eller tematiseret en fortsat udvikling af PSR i form af en på det taktiske niveau stadig mere sansende, reflekterende og hurtig krigsmaskine.⁶⁰ Det seneste kapitel i form af den potentielle effekt fra udviklingen af kunstig intelligens, big data og kvantekryptering kan potentielt få meget store konsekvenser for PSR.⁶¹

Daværende forsvarsminister Mark Esper søsatte i 2019 processen mod et nyt værnsfælles *warfighting concept* med navnet Joint All-Domain Operations (JADO). Den konceptuelle drivkraft bag JADO er

-
56. Se fx Congressional Research Service. *Joint All-Domain Command and Control (JADC2)*: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11493/8>, der beskriver følgende: "Joint All-Domain Command and Control (JADC2) is the Department of Defense's (DOD's) concept to connect sensors from all of the military services—Air Force, Army, Marine Corps, Navy, and Space Force—into a single network."
57. John L. Romjue, *From Active Defense to AirLand Battle: The Development of Army Doctrine 1973-1982*, United States Army Training and Doctrine Command, Virginia, 1984: <https://www.tradoc.army.mil/wp-content/uploads/2020/10/From-Active-Defense-to-Air-Land-Battle.pdf>; Richard Lock-Pullan, "How to rethink war: Conceptual Innovation and AirLand Battle Doctrine", *Journal of Strategic Studies*, vol. 28, no. 4 (2015): 679-702.
58. Clay Wilson, *Network Centric Operations: Background and Oversight Issues for Congress*, marts 2018: https://www.everycrsreport.com/files/20070315_RL32411_964f06fc052836659a-9f788e1affd373037dbe8a.pdf.
59. Terry S. Morris et al., "Securing Operational Access: Evolving the Air-Sea Battle Concept", februar 2015: <https://nationalinterest.org/feature/securing-operational-access-evolving-the-air-sea-battle-12219>; Benjamin J. Armstrong, "The Shadow Of Air-Sea Battle And The Sinking Of A2AD", oktober 2016: <https://warontherocks.com/2016/10/the-shadow-of-air-sea-battle-and-the-sinking-of-a2ad/>.
60. Frederick Kagan, *Finding the Target: The Transformation of American Military Policy*, Encounter Books, 2006; David H. Ucko, *The New Counterinsurgency Era: Transforming the U.S. Military for Modern Wars*, Georgetown University Press, 2009.
61. Michael Raska "The sixth RMA wave: Disruption in Military Affairs?", *Journal of Strategic Studies*, vol. 44 no. 4, (2021): 456-479.

2018-udgaven af den amerikanske forsvarsstrategi, som fremhæver behovet for mere hårdtslående militære styrker. Dette skal blandt andet opnås ved at integrere de to ”nye” domæner, det ydre rum og cyberspace, samt ved at modernisere kritiske kapaciteter som kommando- og kontrolsystemer og relaterede netværk.⁶² En væsentlig brik i den henseende er også udviklingen af innovative operative koncepter.⁶³ I NATO-sammenhæng har Joint Air Power Competence Centre (JAPCC) lanceret projektet ”NATO JADO” med fokus på at forbinde allierede styrker efter samme model – og med samme formål, som er: “[...] fuldt ud [at] udnytte alle de samlede materielkapaciteter, der er tildelt en NATO-ledet indsats. Det omfatter hurtig behandling af data og håndtering af efterretninger samt tekniske evner og politikker, der kan muliggøre effektive operationer på tværs af alle bidrag med henblik på at skabe synergieffekter, som kan forårsage en række dilemmaer på tværs af utallige kontaktpunkter, således at modstanderens beslutningscyklus overhales.”⁶⁴ Hensigten er altså at skabe et endnu mere forgrenet netværk, som muliggør endnu hurtigere og mere langtrækkende beslutninger, der kan overvælde modstanderen i tilfælde af konflikt.

Udviklingen af det amerikanske koncept er – tentativt – koblet tæt til den formelle proces for formulering af nye kapacitetsønsker som en integreret del af amerikansk forsvarsplanlægning. Samtidig er udviklingen snævert forbundet til det konkrete initiativ om et værnssfælles kommando- og kontrolsystem (JADC2), som har til formål at forbinde alle kommunikationssystemer og sensorer fra de fire amerikanske værn i et samlet taktisk netværk. JADO og JADC2 vil for at kunne nå deres ambitiøse mål i stigende grad skulle anvende avanceret databehandling i form af kunstig intelligens til blandt andet måludpegning og taktisk kontrol,

62. Henrik Breitenbauch & Mark Winther, *USA's nye forsvarsstrategi – hovedtræk med danske perspektiver*, Center for Militære Studier, december 2019: https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/usas-nye-forsvarsstrategi/download/CMS_Baggrundspapir_2019__3_-_USA_s_nye_forsvarsstrategi_hovedtr_k_med_danske_perspektiver_digital_.pdf.

63. The Department of Defense. *Summary of the 2018 National Defense Strategy*. The Department of Defense, 2018: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>.

64. Joint Air Power Competence Centre, *NATO JADO: A Comprehensive Approach to Joint All Domain Operations in a Combined Environment*: <https://www.japcc.org/portfolio/nato-joint-all-domain-operations/>.

og der ligger dermed også en fremtidig udviklingsvektor i projektet, som er konkret knyttet til teknologikonkurrencens militære dele.

I allieret sammenhæng er det værd at nævne, at udover JAPCC-initiativet er der lignende tanker i både Storbritanniens ”Integrated Operating Concept” og i det norske koncept for udvikling af hæren udgivet i 2021.⁶⁵ Udover at allieret interoperabilitet åbenlyst i endnu højere grad fremover vil afhænge af kommensurabilitet med og adgang til eller samvirke med de konkrete amerikanske netværk, så er selve indholdet af tankegodset som nævnt ovenfor også på vej ud gennem NATO-virkeligheden som en ny og uomgængelig målestok for operativ praksis. Som opfølgning til NATO’s nye militære strategi fra 2019 fulgte dels et nyt koncept for afskrækkelse samt forsvar af det euro-atlantiske område, dels et nyt *Warfighting Capstone Concept* (NWCC). NWCC indeholder en allieret vision om konflikt og krig, som er baseret på et bredt konfliktbegreb svarende til det, som er forsøgt udfoldet i denne analyse: ”Morgendagens kamp vil være præget af strategisk konkurrence om fordele påvirket af social, økonomisk, demografisk, videnskabelig og teknologisk udvikling. Alliancens traditionelle tilgang og fordel i forhold til forsvar og afskrækkelse udfordres af Alliancens konkurrenters voksende paritet, idet konkurrenterne tilegner sig værktøjer og metoder fra Alliancen, såsom anti-access/area denial (A2/AD). Atomvåben vil fortsat spille en væsentlig rolle i afskrækkelsen af et væbnet angreb, men vil ikke kunne afgøre konkurrencen om fordele. Konkurrenter vil søge at opnå fordele ved hjælp af forskellige, ikke-kinetiske og kinetiske midler på tværs af operationelle domæner og civilsamfundet. Dette vil i væsentlig grad komplicere Alliancens kollektive evne til at identificere årsagen og karakteren af truslen eller angrebet, attribuere og afskrække den samt imødegå

65. United Kingdom Ministry of Defence, *Integrated Operating Concept*, 2020: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/922969/20200930_-_Introducing_the_Integrated_Operating_Concept.pdf; United Kingdom Ministry of Defence, *Joint Concept Note om Multi-Domain Integration*, 2020: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/950789/20201112-JCN_1_20_MDI.PDF; Forsvaret (Norge), *Morgendagens Hær: Konsept for Utvikling av Hæren*, 8. februar 2021: https://www.forsvaret.no/om-forsvaret/organisasjon/haeren/morgendagen-haer.pdf/_/attachment/inline/e14ad896-886e-49f7-a99d-cbfc0729a056:0182b3d2c7fcc6459cef5510b2f046e2fd367b/Morgendagens%20haer.pdf.

den effektivt.”⁶⁶ Konceptet adresserer på den måde den strategiske konkurrence samt den medfølgende politiske subversion som konceptuelle rammer for og supplement til den militære magtanvendelse.

Selvom den militærteknologiske integration må forventes at være afgørende for udviklingen af krigens karakter, er det væsentligt at hæfte sig ved, at det endnu er uklart, hvordan den teknologisk fokuserede konceptudvikling vil adressere ukonventionelle asymmetriske trusler og problemstillinger. Disse fylder, som vi skal se nedenfor, en væsentlig del af det samlede sæt af strategiske valg, som de tre her udvalgte udfordrere har som del af deres vision om fremtidens konflikt og krig. Det tog omkring 15 år for den amerikanske militære konceptudvikling at etablere et konfliktbegreb, som eksplicit omfattede den civile og politiske virkelighed rundt om den væbnede konflikt.⁶⁷ Hvordan denne læring, som i vidt omfang hvilede på den vanskelige læring fra de store missioner i Irak, Afghanistan og ’den globale kamp mod terrors’ andre indsatser, bliver koblet med den nye JADO er derfor ikke kun af akademisk interesse. Strategisk og operativ omstilling (eller adaptation) er en omstændelig proces, som samtidig er helt afgørende i en verden, hvor der i langt højere grad er aktive modspillere, end tilfældet syntes at være i globaliseringsmellemspillet fra den kolde krigs slutning til annekteringen af Krim.

Udfordrerne

Både det russiske, kinesiske og iranske regime ser sig selv i fundamental konflikt med Vesten med USA i spidsen som den overlegne militære supermagt. Denne konflikt udspiller sig imidlertid forskelligt på tværs af de tre udfordrere. Karakteristisk for dem er, at de alle – i mere eller mindre grad – søger en indhentningsstrategi i ønsket om at kunne imødegå USA i en konventionel krig ved at mestre PSR.⁶⁸ Disse konventio-

66. NATO, “Nato Warfighting Capstone Concept: Building The Alliance’s Decisive Advantage”, NATO Warfighting Capstone Concept (Nwcc) Virtual Conference, 12 June 2020.

67. U.S. Joint Chiefs of Staff, *Joint Publication 3-0: Joint Operations*, kapitel V, 2017: https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp3_0ch1.pdf. Henrik Breitenbauch, *Uendelig krig – Danmark, samtenkning og stabilisering af globale konflikter*.

68. Thomas G. Mahnken et al., *Countering Comprehensive Coercion Competitive Strategies Against Authoritarian Political Warfare*, Center for Strategic and Budgetary Assessments, 2018: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1772.

nelle indhentningsstrategier er suppleret med kompensationsstrategier. Både det russiske, det kinesiske og det iranske regime er for nuværende USA militært underlegne, hvorfor de alle søger at kompensere herfor ved hjælp af asymmetriske metoder, der tilstræber at underminere USA's dominans på anden vis end gennem en konventionel militær konfrontation. Opdelingen mellem indhentnings- og kompensationsstrategier er her primært af analytisk karakter, da der i praksis ikke nødvendigvis skelnes, men derimod samtænkes på tværs af de to strategier, der i praksis vil understøtte hinanden.

Kina

Kina er for alvor trådt ind på den globale magtpolitiske arena og er på relativt kort tid blevet en stormagt, der aktivt understøttes af moderne militære kapaciteter og ambitiøse mål for det kinesiske militærs kunnen.⁶⁹ Det kinesiske regime søger ikke kun at indhente, men har en reel ambition om at overhale USA militært.⁷⁰ Kinas militære opbygning af moderne kapaciteter bygger således på en langsigtet strategi i to trin: Kina skal i 2035 besidde et fuldt ud "moderniseret" forsvar, og ved udgangen af 2049 skal Kina have opbygget et "forsvar i verdensklasse".⁷¹ Selvom det ikke er defineret yderligere, hvad et "verdensklasseforsvar" indebærer, vurderer det amerikanske forsvarsministerium, at det er sandsynligt, at Kina i 2049 vil søge at besidde et forsvar, der enten er jævnbyrdigt med det amerikanske eller i nogle tilfælde er det amerikanske overlegent. Det gør sig allerede gældende for så vidt angår den samlede flådestyrke, der overstiger den amerikanske, såvel som dele af det kinesiske arsenal af landbaserede konventionelle ballistiske missiler og krydsermissiler samt luftforsvar.⁷² Kinas fokus er stift rettet mod udviklingen

html; Linda Robinson et al., *Modern Political Warfare Current Practices and Possible Responses*, RAND Corporation, 2018: <https://csbaonline.org/research/publications/countering-comprehensive-coercion-competitive-strategies-against-authoritar/publication/1>.

69. Edmund J. Burke, Kristen Gunness & Cortez A. Cooper III et. al., *People's Liberation Army Operational Concepts*, RAND Corporation, 2020: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RRA300/RRA394-1/RAND_RRA394-1.pdf.

70. Ibid.

71. Ibid.

72. Department of Defense, *2020 China Military Power Report*, 2020: <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>.

af nye højteknologiske militære kapaciteter. Særligt har Kina fokuseret på udviklingen af konventionelle ballistiske præcisionsmissiler, *anti-ship ballistic missiles* og *anti-ship cruise missiles* og avancerede informations-systemer, der skal understøtte opbygningen af det kinesiske PSR, som Kina allerede mestrer.⁷³ Det kinesiske regime har ligeledes fokus på udviklingen af koncepter og kapaciteter, der skal understøtte operationer på tværs af alle operative domæner svarende til det amerikanske JADO, hvilket i høj grad indbefatter samtænkning på tværs af cyberspace, rummet, elektronisk krigsførelse og ny avanceret teknologi.⁷⁴

En væsentlig prioritet for det kinesiske regime er opbygningen af et robust A2/AD-skjold bestående af kapaciteter på tværs af henholdsvis land, hav, luft, det ydre rum og cyberspace. Det kinesiske A2/AD-skjold dækker i dag ud til den såkaldte *first island chain* og skal fremadrettet række længere ud i Stillehavet med henblik på at kunne gennemføre langtrækkende angreb mod evt. modstandere.⁷⁵ Kinas opbygning af A2/AD-kapaciteter er et direkte resultat af det kinesiske regimes forestilling om den fremtidige konventionelle krig mod USA.

Det kinesiske regimes langsigtede strategi baserer sig i vidt omfang på udviklingen af højteknologiske kapaciteter. En spirende forestilling om fremtidens krig betegnes af det kinesiske regime som *intelligentized* krigsførelse, der baserer sig på kunstig intelligens og dens understøttede teknologier såsom big data, kvanteteknologi og autonome systemer. Kinas specifikke ambition med hensyn til kunstig intelligens er at være verdensledende i 2030. Det kinesiske regime har gjort udviklingen af kunstig intelligens til et nationalt prestigeprojekt, hvor der på tværs af den offentlige og den private sektor arbejdes for at nå dette mål.⁷⁶ Dette

73. Forrest E. Morgan & Raphael Cohen, *Military Trends and the Future of Warfare: The Changing Global Environment and Its Implications for the U.S. Air Force*, RAND Corporation, 2020: Military Trends and the Future of Warfare: The Changing Global Environment and Its Implications for the U.S. Air Force | RAND.

74. Office of the Secretary of Defense, *Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2020*, 2020: <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>.

75. Ibid.

76. Iben Yde, Thomas G. Nielsen & Rasmus Dahlberg, *Smart krig – Militær anvendelse af kunstig intelligens*, Djøf Forlag, 2021: 181-183.

er i tråd med regimets overordnede politiske ambition om en stærk integration mellem militære myndigheder og den civile sektor.⁷⁷

Kina forudser, at krigens karakter ændres markant som følge af implementeringen af kunstig intelligens: Hastigheden, datamængderne samt behovet for hurtige processer og effektive beslutninger stiger. Fremtidens sejrherre er i den vision den, der ved hjælp af ny teknologi hurtigst og mest effektivt kan observere, orientere, beslutte og handle i et stigende dynamisk og komplekst miljø.⁷⁸ Det er herigennem, at Kina ikke blot forsøger at indhente USA, men på længere sigt kan fremstå som en ligeværdig konkurrent til USA.

Det kinesiske regimes forestilling om fremtidens krigsførelse tager udgangspunkt i ideen om at føre krig på Kinas præmisser ved at søge initiativet og opnå hurtige gevinster herigennem.⁷⁹ Det handler for Kina om at opnå *war control*, der sikrer kinesisk kontrol over konflikten karakter, omfang, spændvidde og afslutning. Det kinesiske regime har derfor et specifikt fokus på udviklingen af kapaciteter til, hvad Kina kalder *systems destruction warfare*, der indebærer angreb på og bekæmpelse af operative missionsunderstøttende krigsførelsessystemer, såsom sensorer, kommando- og kontrolsystemer, navigation, efterretning, overvågning og rekognoscering, hvilket kræver fuld integration på tværs af værn og domæner.⁸⁰

Parallelt med forestillingen om fremtidens konflikt og konventionelle krig med Vesten er det kinesiske regime bevidst om sin militære underlegenhed. Det betyder, at det kinesiske regime søger kompensationsstrategier, der på anden vis udfordrer USA.

Det kinesiske regime opererer med tre overordnede kategorier af politisk krigsførelse: mediekrigsførelse, psykologisk krigsførelse og juridisk krigsførelse. Mediekrigsførelse føres gennem konstant påvirkning af be-

77. Lorand Laskai, *Civil-Military Fusion and the PLA's Pursuit of Dominance in Emerging Technologies*.

78. Office of the Secretary of Defense, *Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2020*, 2020: <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>.

79. David C. Gompert, Astrid S. Cevallos & Cristina L. Garafola, *War with China – Thinking Through the Unthinkable*, RAND Corporation, 2016: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1140.html.

80. Ibid.

folkningen. Det kinesiske regime søger bevidst udbredelse af bestemte fremstillinger af det kinesiske regime selv og dets modstandere gennem film, bøger, internettet, TV mv. med det formål at sikre moralsk opbakning i befolkningen vedrørende både nationale og globale forhold.⁸¹ Den psykologiske krigsførelse søger indflydelse på modstanderens beslutningskompetencer gennem diplomatisk pres, falske narrativer, trusler om boykotter, indførelse af handelsrestriktioner mv. og kan ofte være tæt forbundet med og integreret i militære operationer, hvor psykologisk påvirkning kan fungere som et direkte understøttende element. Den juridiske krigsførelse består af aktiv anvendelse af national såvel som international lovgivning til at opnå politiske mål. Det er ofte bevidst misbrug og misfortolkning af international lovgivning, der anvendes til at gøre juridisk krav på ressourcer eller territorium.⁸² De tre tilgange indtænkes systematisk i det kinesiske regimes militære strategier, da de både skal ses som selvstændige tilgange til politisk krigsførelse og som del af en overordnet kompensationsstrategi, der kan understøtte militære operationer, hvor Kina er militært underlegen.⁸³

I den asymmetriske konflikt med Vesten og USA har det kinesiske regime fokus på krigsførelse på tværs af det fulde spektrum af magtpolitiske midler til at nå sine politiske mål, men uden at fremprovokere en direkte militær respons.⁸⁴ Særligt er det kinesiske regimes anvendelse af cyberoperationer og spionage centrale dele af den konstante politiske krigsførelse mod Vesten og USA. Det kinesiske regime har blandt andet gennemført utallige cyberoperationer med henblik på at stjæle intellektuel kapital fra Vesten, ligesom det kinesiske regime spionerer med henblik på at opnå indsigt i forskning, kommerciel fortrolig information, forsvars- og sikkerhedsdata mv.⁸⁵ Cyberoperationer og spionage er og vil fortsat være centra-

81. Kerry K. Gershaneck, *Political Warfare – Strategies for Combating China’s Plan to ‘Win without Fighting’*. Quantico, Virginia: Marine Corps University Press, 2020; Elsa Kania, “The PLA’s Latest Strategic Thinking on the Three Warfares”, *China Brief*, vol. 16, no. 13 (2016): <https://jamestown.org/program/the-plas-latest-strategic-thinking-on-the-three-warfares/>.

82. Kerry K. Gershaneck, *Political Warfare – Strategies for Combating China’s Plan to ‘Win without Fighting’*.

83. Elsa Kania, “The PLA’s Latest Strategic Thinking on the Three Warfares”: <https://jamestown.org/program/the-plas-latest-strategic-thinking-on-the-three-warfares/>.

84. Kerry K. Gershaneck, *Political Warfare – Strategies for Combating China’s Plan to ‘Win without Fighting’*.

85. Thomas G. Mahnken, Ross Babbage & Toshi Yoshihara, *Countering Comprehensive Coercion Competitive Strategies Against Authoritarian Political Warfare*, Center for Strategic

le elementer i det kinesiske regimes asymmetriske konflikt med Vesten. Ligeledes udspiller den asymmetriske konflikt sig allerede gennem konkrete aktioner i Det Sydkinesiske Hav, hvor det kinesiske regime har deployeret flåder af fiskerfartøjer, også kaldet 'små blå mænd', til at skabe kunstige øer, der skal underbygge regimets territorielle og ressourcemæssige krav i området. Ligeledes er det prestigeanlagte projekt "Belt and Road Initiative" et instrument, hvormed regimet kan garantere sin eksisterende globale økonomiske, politiske, militære og teknologiske magt, men også udvide den.⁸⁶

Rusland

Den russiske konventionelle konflikt- og krigsvision centrerer sig omkring modernisering af Ruslands militære styrker med henblik på at kunne forsvare eget territorium og vitale interesser, blandt andet russiske kerneindustrier såvel som intern stabilitet, russiske interesser i, hvad det russiske regime betragter som Ruslands indflydelsessfære blandt andet de tidligere sovjetrepublikker, og opbakning til det russiske regime.⁸⁷

Centralt for det russiske regime er udviklingen af konventionelle højpræcisionsvåben, der betragtes som en integreret del af Ruslands moderne krigsførelse med særligt fokus på præcisionsmissiler som Kalibr- og Iskander-M-missiler og senest også udviklingen af hypersoniske missiler.⁸⁸ En væsentlig pointe i forbindelse med udviklingen af missilteknologier er, at disse oftest er *dual capable*, og at missilerne dermed kan anvendes til at fremføre både konventionelle og nukleare sprængladninger. Udviklingen har været en del af en bevidst strategi, hvorigennem det russiske

and Budgetary Assesments (CSBA), 2018: <https://csbaonline.org/research/publications/countering-comprehensive-coercion-competitive-strategies-against-authoritar>.

86. Kerry K. Gershaneck, *Political Warfare – Strategies for Combating China's Plan to 'Win without Fighting'*.
87. Se fx Bettina Renz, "Russian responses to the changing character of war", *International Affairs*, 95: 4 (2019) 817-834; Scott Boston, *The Russian Way of Warfare*, RAND Corporation, 2017: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE231.html>; Margarete Klein, *Russia's Military Policy in the Post-Soviet Space Aims, Instruments and Perspectives*, Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlin: SWP Research Paper, 2019.
88. Timothy L. Thomas, "Russian Forecasts of Future War". *Military Review*, maj-juni 2019: <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MJ-19/Thomas-Russian-Forecast.pdf>; Ministry of Defence of the Russian Federation, "Development of high-precision weapons to be new armament programme priority", november 2017: http://eng.mil.ru/en/news_page/country/more.htm?id=12149205@egNews.

regime har søgt at indhente USA's konventionelle overlegenhed, og er ligeledes del af den russiske afskrækkelsesprofil over for Vesten.⁸⁹ Det russiske regime tillægger PSR både defensiv og offensiv karakter. Den defensive tilgang ses primært i sammenhæng med den russiske nukleare afskrækkelse. Den russiske forsvarsminister, Sergei Sjojgu, udtalte endda i 2017, at "udviklingen af højpræcisionsvåben kan muliggøre, at vi bevæger os væk fra nuklear afskrækkelse til fordel for konventionel afskrækkelse".⁹⁰ Den offensive tilgang er mindre entydig og knytter sig for nuværende primært til anvendelse i regionale konflikter, hvor Rusland ønsker at tvinge en modstander til at ændre en given politik.⁹¹

For det russiske regime er det væsentligt i en krigssituation at have evnen til at kunne opnå hurtig kampoverlegenhed over potentielle modstandere, irregulære såvel som ligeværdige.⁹² Af den grund har det russiske regime bevaret og moderniseret en række af sine konventionelle kampstyrker og kapaciteter, såsom jordbaseret luftforsvar, elektronisk krigsførelse og kapaciteter med mindre præcision og kortere rækkevidde (*indirect fire*), der skal sikre hurtig kampoverlegenhed i tilfælde af angreb.⁹³ Samtidig prioriteres styrker på højt beredskab, der gør det muligt at deployere landstyrker med kort varsel i ønsket om at opnå hurtige sejre på slagmarken. Væsentligt er hurtighed, overraskelsesangreb og integrerede, manøvredegytne styrker, der kan overvælde modstanderen. Det rus-

89. Katarina Zysk, "Escalation and Nuclear Weapons in Russia's Military Strategy", *The RUSI Journal*, vol. 163, no. 2: 4-15; Olga Olikier, "Moscow's Nuclear Enigma", *Foreign Affairs*, vol. 97, no. 6, november/december 2018: 52-59; Tytti Erästö, *New Technologies and Nuclear Disarmament*, maj 2021: https://www.sipri.org/sites/default/files/2021-05/2105_new_technologies_and_nuclear_disarmament_0.pdf; Daniel Goure, "Moscow's Visions of Future War: So Many Conflict Scenarios So Little Time, Money and Forces", *The Journal of Slavic Military Studies*, vol. 27, no. 1: 63-100.

90. Roger N. McDermott & Tor Bukkvoll, "Tools of Future Wars — Russia is Entering the Precision-Strike Regime". *The Journal of Slavic Military Studies*, vol. 21, no. 2 (2018): <https://www.offiziere.ch/wp-content/uploads-001/2019/01/tools-of-future-wars-russia-is-entering-the-precisionstrike-reg-2018.pdf>.

91. Ibid.

92. Timothy L. Thomas, "Russian Forecasts of Future War".

93. Scott Boston & Dara Massicot, *The Russian Way of Warfare*, RAND Corporation, 2017: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE231.html>; Roger McDermott, "Russia's Military Boosts Electromagnetic Spectrum Capability", The Jamestown Foundation, september 2021: <https://jamestown.org/program/russias-military-boosts-electromagnetic-spectrum-capability/>; Michael Kofman et al., *Russian Military Strategy: Core Tenets and Operational Concepts*. CNA, 2021: Report Examines Russian Military Strategy and Operational Art | CNA.

siske regimes fokus er desuden på hurtig nedbrydelse af modstanderens kontrol- og kommandosystem gennem blandt andet cyberkrigsførelse og elektronisk krigsførelse, bevidste misledningsstrategier samt hurtig gennemførelse af kampoperationer, før modstanderen kan nå at reagere.⁹⁴

Det russiske regime har i de seneste år prioriteret at have betydeligt fokus på udvikling af ny teknologi i form af blandt andet robotter og kunstig intelligens. Præsident Putin udtalte tilbage i 2017, at ”den nation, der først mestrer kunstig intelligens, vil blive verdenshersker”.⁹⁵ Det russiske regime forudser omvendt ikke, at det er i den nære fremtid, at krig udkæmpes udelukkende baseret på autonome robotter, men forestiller sig derimod, at kontrollerede og semiautonome systemer kan inkorporeres i eksisterende konventionelle kapaciteter.⁹⁶ Rusland er imidlertid markant bagefter både Kina og USA, hvad angår udviklingen af kunstig intelligens, men har ambitioner om at indhente det amerikanske og kinesiske forspring.⁹⁷ Regimet har blandt andet udvist vilje og evne til hurtigt at forsøge sig med at integrere kunstig intelligens i landets eksisterende højteknologiske kapaciteter, hvilket på længere sigt kan give Rusland en kapacitetsmæssig fordel.⁹⁸

Den russiske vision om fremtidens konflikt og krig er præget af det faktum, at Ruslands konventionelle styrke er den amerikanske underlegen, hvorfor det russiske regime har et udtalt fokus på asymmetrisk krigsførelse/subversion/hybrid krigsførelse som en del af sin kompensationsstrategi. Den politiske subversion er kendetegnet ved at basere sig på det fulde spektrum af politiske, diplomatiske, økonomiske, psykologiske, informationsmæssige og militære midler.⁹⁹

94. Scott Boston & Dara Massicot, *The Russian Way of Warfare*.

95. Radina Gigova, "Who Vladimir Putin thinks will rule the world". *CNN*, 2017: <https://edition.cnn.com/2017/09/01/world/putin-artificial-intelligence-will-rule-world/index.html>.

96. Lester W. Grau & Charles K. Bartles, *The Russian Way of War – Force Structure, Tactics, and Modernization of the Russian Ground Forces*, Foreign Military Studies Office, 2016: <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/Hot%20Spots/Documents/Russia/2017-07-The-Russian-Way-of-War-Grau-Bartles.pdf>.

97. Iben Yde, Thomas G. Nielsen & Rasmus Dahlberg, *Smart krig – Militær anvendelse af kunstig intelligens*: 183-185.

98. Katarzyna Zysk, "Defence innovation and the 4th industrial revolution in Russia", *Journal of Strategic Studies*, vol. 44, no. 4 (2021): 543-571.

99. Oscar Jonsson, *The Russian Understanding of War: Blurring the Lines between War and Peace*, Georgetown University Press, 2019; Mark Galeotti, *Russian Political War Moving Beyond the Hybrid*, Routledge, 2020; Alina Polyakova et al., *The Evolution of Russian Hybrid*

Strategien anvendes aktivt med henblik på at underminere Vesten/ USA uden at fremprovokere en militær respons. Det russiske regime har gennem en årrække praktiseret denne tilgang over for Vesten, og det tydeligste eksempel herpå er Ruslands annektering af den ukrainske halvø Krim og destabilisering af det østlige Ukraine.¹⁰⁰ Den russiske tilgang forsøger at ophæve skellet mellem krigs- og fredstid, så aktiviteter gennemføres i gråzonen derimellem. Herigennem forsøger det russiske regime at opnå og sikre sig politisk magt, territorium og indflydelse, men uden at anvende konventionel militær magt. I den hybride krig består det militære element ofte af deployering af russiske specialoperationsstyrker, paramilitære grupper, ikkeangivne militære enheder og private lejesoldater, der indsættes i omkringliggende stater med henblik på enten at overtage territorium eller underminere evt. amerikanske interesser i landet (eller begge dele),¹⁰¹ men uden nødvendigvis at give sig til kende eller officielt erklære sig som part i en væbnet konflikt.

Iran

Det iranske regimes strategiske mål er regimestabilitet, tilstrækkelig afskrækkelse mod invasion samt en regional dominansposition.¹⁰² Det iranske regime søger derfor ikke i samme omfang en indhentningsstrategi som det russiske og kinesiske regime gør, men har dog i de seneste år rettet fokus mod udviklingen af præcisionsmissiler samt avanceret droneteknologi.¹⁰³ Det iranske regime fokuserer på udviklingen af konven-

Warfare, januar 2021: <https://cepa.org/wp-content/uploads/2021/01/CEPA-Hybrid-Warfare-1.28.21.pdf>.

100. Nicholas Fedyk, "Russian 'New Generation' Warfare: Theory, Practice, And Lessons For U.S. Strategists", *Small Wars Journal* (2017): <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/russian-%E2%80%9Cnew-generation%E2%80%9D-warfare-theory-practice-and-lessons-for-us-strategists-0>.
101. Christopher S. Chivvis, *Understanding Russian 'Hybrid Warfare' And What Can Be Done About It*, RAND Corporation, 2017: <https://www.rand.org/pubs/testimonies/CT468.html>; Robinson et al., *Modern Political Warfare Current Practices and Possible Responses*. RAND Corporation, 2018: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1772.html.
102. Guy Freedman, "Iranian approach to deterrence: Theory and practice", *Comparative Strategy*, vol. 36, no. 5 (2017): 400-412; Mohsen M. Milani, "Tehran's Take Understanding Iran's U.S. Policy", *Foreign Affairs*, July/August, vol. 88, no. 4 (2009): 46-62; Defense Intelligence Agency, *Iran Military Power – Ensuring Regime Survival and Securing Regional Dominance*, 2019: https://www.dia.mil/Portals/27/Documents/News/Military%20Power%20Publications/Iran_Military_Power_LR.pdf.
103. UK Defence Journal, "Soleimani helped turn Iran into one of the most effective proponents of remote warfare; his impact lives on", 27. januar, 2020: <https://ukdefencejournal.org>.

tionelle kapaciteter, blandt andet nye missiler, flådestyrker, luftforsvar, luftangreb, elektronisk krigsførelses-kapaciteter og cyberkapaciteter.¹⁰⁴ På tilsvarende vis har det været væsentligt for det iranske regime at udvikle A2/AD-kapaciteter, som forhindrer en modstander i at operere i, hvad det iranske regime forstår som essentielle geografiske områder for landets sikkerhed og suverænitet. Det gælder særligt Den Persiske Golf og Hormuzstrædet.¹⁰⁵ Denne strategi underbygger ligeledes den iranske afskrækkelsesprofil, som spiller en væsentlig rolle i det iranske regimes forståelse af konflikten med USA.

På trods af det iranske regimes forholdsvis ambitiøse udviklings- og moderniseringsprojekt for landets konventionelle styrke har det iranske regime erkendt, at det ikke kan konkurrere med USA's konventionelle styrke. Et eksempel på Irans regionale fokus findes i den selvpålagte begrænsning på 2.000 km for rækkevidden af landets ballistiske missiler.¹⁰⁶

Iran har derfor i langt højere grad fokuseret på udviklingen af kompensationsstrategier og -metoder, der kan udfordre USA og andre modstandere i regionen på anden vis end via konventionel militær styrke. Det mest karakteristiske for den iranske kompensationsstrategi er anvendelsen af regimets Quds Force (QF). QF er regimets primære redskab i gennemførelsen af asymmetriske operationer i regionen, idet QF træner, finansierer og tilvejebringer militært materiel til Irans affilerede proxyer, såsom Hizbollah og andre shiaorienterede militsgrupper i regionen.¹⁰⁷ QF har i de seneste år styrket sin tilstedeværelse markant i regionen og er blandt andet til stede i både Syrien, Irak, Libanon, Yemen og Afghanistan – hvoraf flere også huser amerikanske styrker. Herigennem opnår

uk/soleimani-helped-turn-iran-into-one-of-the-most-effective-proponents-of-remote-warfare-his-impact-lives-on/.

104. Amr Yossef, "Upgrading Iran's Military Doctrine: An Offensive "Forward Defense", *iMEI@75*, 2019: <https://www.mei.edu/>.
105. Defense Intelligence Agency, *Iran Military Power – Ensuring Regime Survival and Securing Regional Dominance*, 2019: https://www.dia.mil/Portals/27/Documents/News/Military%20Power%20Publications/Iran_Military_Power_LR.pdf.
106. Se fx Kelsey Davenport, "Iran's Leader Sets Missile Range Limit", Arms Control Association, 2017: <https://www.armscontrol.org/act/2017-12/news/iran%E2%80%99s-leader-sets-missile-range-limit>; <https://theiranproject.com/blog/2021/01/03/range-limit-to-2000km-for-iranian-missiles-not-everlasting-irgc/>.
107. Defense Intelligence Agency, *Iran Military Power – Ensuring Regime Survival and Securing Regional Dominance*.

regimet både politisk, militær og økonomisk indflydelse, der udfordrer den amerikanske tilstedeværelse og indflydelse i regionen.¹⁰⁸

I tillæg til QF-styrkerne og deres netværk af proxyer, som er helt centralt for det iranske regimes militære og politiske magt, anvender det iranske regime bevidst politisk krigsførelse i form af informationsoperationer, propaganda, politisk manipulation og økonomisk dominans både internt og eksternt, ofte med et religiøst eller ideologisk sigte, der har til hensigt at imødegå den amerikanske tilstedeværelse i regionen.¹⁰⁹ Et internationalt aspekt af det strategiske mål om regimestabilitet findes i de anti-subversive tiltag inden for diasporakontrol, herunder i form af attentater mod dissidenter i udlandet.¹¹⁰

Sammenfatning af udfordrernes visioner

De tre udfordrere udgør på forskellige måder en trussel mod den amerikanske militære dominans. På trods af forskelle mellem de tre udfordreres tilgange er fællesnævneren, at USA/Vesten er modstanderen, der er dem alle militært overlegne. Det betyder, at alle – i mere eller mindre grad – søger en konventionel indhentningsstrategi, der kan udfordre den amerikanske konventionelle styrke. Det er særligt udtalt hos det kinesiske og russiske regime, mens det iranske regime kun til en vis grad følger denne strategi. Forskellen mellem Irans og USA's konventionelle styrke er markant mere mærkbar end tilfældet er for de to øvrige udfordrere, og det iranske regime er dermed også primært fokuseret på at opretholde sin regionale magt, hvorimod det kinesiske regime har en eksplicit intention om at udøve global magt.

De tre har alle i det seneste årti prioriteret udviklingen af præcisionsvåben, særligt i form af missiler, sensorer, radarer og kommando- og kontrolsystemer, der kan udfordre eller modvirke USA's dominans i en given konventionel konflikt. Rusland udgør i dag den største militære udfordring for USA/Vesten med sit robuste A2/AD-skjold, konventionelle langtrækkende præcisionsmissiler, herunder hypersoniske missiler, og styrker på kort beredskab og med stor manøvreduktighed. På længere

108. Seth G. Jones, *War by Proxy: Iran's Growing Footprint in the Middle East*, CSIS, 2019: <https://www.csis.org/war-by-proxy>.

109. Linda Robinson et al., *Modern Political Warfare Current Practices and Possible Responses*. RAND Corporation, 2018: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1772.html.

110. Se fx Henrik Breitenbauch & Niels Byrjalsen, "Subversion, Statecraft and Liberal Democracy", 2019.

sigt vil Kina formentlig udgøre den største udfordring for USA i takt med det kinesiske regimes udvikling af moderne militære kapaciteter og implementeringen af ny teknologi, hvorigennem Kina på længere sigt kan fremstå som ligeværdig udfordrer/konkurrent i forhold til USA. Det er dog vigtigt at understrege, at der fortsat er usikkerheder knyttet til tolkningen af Kinas sikkerhedspolitiske ambitioner såvel som til Kinas egentlige kompetencer som global stormagt samt evne og vilje til at udfordre den internationale regelbaserede verdensorden.¹¹¹

Det iranske regime har ligeledes prioriteret at udvikle konventionelle præcisionsvåben, men ikke i samme omfang som Rusland og Kina, og landet udgør derfor også en mindre konventionel udfordring for USA. Derimod udgør det iranske regime en reel udfordring gennem systematisk asymmetrisk krigsførelse, der i høj grad baserer sig på proxyer, der sikrer iransk militær og politisk indflydelse i regionen, såvel som underminering af amerikanske interesser. På tilsvarende vis søger det kinesiske og russiske regime ligeledes kompensationsstrategier, der udfordrer USA/Vesten uden for det konventionelle militære regime ved hjælp af asymmetriske strategier.

Det russiske regime har en veludviklet kompensationsstrategi, der både omfatter konflikt uden krig i form af subversion (politisk krigsførelse) og hybrid krigsførelse, hvor både konventionelle og ukonventionelle metoder anvendes. Den russiske annektering af Krim-halvøen i 2014 var et tydeligt eksempel på det russiske regimes anvendelse af hybrid krigsførelse ud fra ønsket om at opnå politisk-strategiske mål, herunder underminering/reducering af amerikansk/vestlig indflydelse og NATO-indflydelse i Ukraine. Det russiske regime har derfor praktisk erfaring med den moderne hybride krigsførelse.

Det kinesiske regime tillægger i stigende grad politisk krigsførelse vægt i den politisk-strategiske konkurrence med USA. Kina har primært centreret sine aktiviteter i sit nærområde, herunder særligt i Det Sydkinesiske Hav, men i takt med Kinas voksende globale dominans flytter fokus sig i stigende grad til Europa og USA, hvilket allerede ses gennem

111. Se fx Ryan Hass, "China Is Not Ten Feet Tall – How Alarmism Undermines American Strategy", *Foreign Affairs*, marts 2021; Michael D. Swaine: "China Doesn't Pose an Existential Threat for America", *Foreign Policy*, april 2021; David Shambaugh, *China goes global*, Oxford University Press, 2016; John Ikenberry, "Why the Liberal World Order Will Survive", *Ethics & International Affairs*, no. 32 (2018).

aktiv anvendelse af cyberangreb og spionage rettet mod Vesten, såvel som økonomisk og politisk afpresning af flere europæiske nationer.

Det betyder samlet set, at Vesten (USA) og de tre centrale udfordrere af den vestlige dominans alle opererer inden for samme paradigme – også med hensyn til fremtidens visioner om konflikt. Der er dermed ikke reelle tegn på, at disse aktører søger et fundamentalt revolutionært nybrud, hvad angår konfliktens og krigens karakter.

Fællestræk for erfaringer og forestillinger

Dette afsnit samler trådene fra de to dele af analysen, fremhæver fællestræk og diskuterer sandsynlige overlap mellem de to perspektiver i fremtidens konflikter.

Allerførst er det nyttigt at vende tilbage til det metodiske greb, som var at undersøge både den erfarede og den forestillede krig, og diskutere, hvordan de to kan få konsekvenser for fremtidens konflikt og krig. En af Clausewitz' vigtigste observationer er, at den specifikke krig formes i mødet mellem de to parter, hvor ingen af dem fuldt ud kan bestemme dens karakter. Den største fejl, en feltherre kan begå, påpeger han derfor, er at tillægge en given konflikt en anden karakter, end den har.¹¹² I forhold til langsigtet planlægning må Vesten altså tage bestik af udfordrerstaternes visioner, inklusive kompensationsstrategierne, og kan ikke alene forlade sig på sin egen foretrukne vision om fremtidens konflikt og krig. For begge parter – såvel som for andre, faktisk fremtidigt stridende parter – gælder det samtidig, at uanset deres visioner er deres kommende erfaringer med sandsynlighed i familie med dem, der allerede er gjort i disse år.

Den udfordring er særligt vigtig, når man ser på Vestens erfaringer med brugen af det militære instrument, især i de asymmetriske konflikter: På trods af operativ og taktisk kyndighed har den strategiske nytteværdi været svingende. Som forskeren Frans Osinga skriver: "Selvom Vesten har haft forbavsende operativ succes, er Vesten også gentagne gange blevet overrasket over den komplekse operationelle dynamik, den er stødt på. På trods af militær overlegenhed har den politisk-strategiske succes ofte undermineret Vestens militære indsats. Vesten har kæmpet med at forstå karakteren af nutidens krige." Selvom årsagen til den

112. Carl von Clausewitz, *Om krig*: 27, 43.

strategiske ”unytte” (for at blive i Rupert Smiths terminologi) også skal findes i manglende vestlig evne til anvendelig *politisk*-strategisk rammesætning og herunder forbindelse mellem mål og midler, så falder en del af ansvaret tilbage på det militær, der skal rådgive om *ends, ways and means*.¹¹³ For at undgå en gentagelse af dette generelle svaghedstræk ved den vestlige militære og sikkerhedspolitiske institution forstået som et sammenhængende hele i en ny æra, hvor risiciene, udfordringerne og truslerne er større end i den foregående, er det vigtigt at være bevidst om denne potentielle bias. Samtidig er der behov for, at der i højere grad institutionaliseres en kultur for at tænke og rådgive eksplicit og strategisk, også hen over snitfladen mellem det militære og det civile embedsværk og mellem embedsværket og politikerne.

Erfaringerne fra et kvart århundredes indsatser med stabilisering i bred forstand i det globale syd i den periode, der nu kan ses at være et geopolitisk mellemspil i ”tiden efter den kolde krig” fra 1990-2014 viser, at det er uomgængeligt at forholde sig til den erfarede krig – ikke bare den konkrete mission, man er midt i, men den nutidige familie af konflikter, som den indgår i. Ikke desto mindre er den forestillede krig som antydnet ovenfor på en lidt paradoksal måde den vigtigste. Det er den ikke blot, fordi den er en kalke til forsvarsplanlægningen. Den er det også, fordi den er et led i den globale magtbalances udvikling: Visionerne udgør strategiske vektorsignaler, der indgår i stormagternes trusselsvurderinger og egen produktion og udvikling af institutionaliserede visioner. Den militære teknologikonkurrence handler på den måde også om at udvikle evnen til at projicere troværdige fremtidige forsvarspositioner, som kan påvirke andre aktørers prioriteringer. I sidste ende spiller visionerne dermed også en rolle i forbindelse med udviklingen af den strategiske stabilitet.

Når afskrækkelsen virker gensidigt mellem stormagterne, undgår alle parter den helt store krig: det globale atomragnarok såvel som en – mere teoretisk – stormagtskrig, der isolerer sig til alene at omfatte konventionelle våben. Vores observation er, at for så vidt som afskrækkelsen virker – den nukleare og den konventionelle – skubbes konflikten mellem stormagterne dels *ned* til niveauet for politisk subversion og hybride trusler,

113. Frans Osinga, ”Strategic underperformance – the West and three decade of war”, i Rob Johnson, Martijn Kitzen & Tim Sweijts (red.), *The Conduct of War in the 21st Century*, Routledge, 2021: 2-25; Rupert Smith, *The Utility of Force: the Art of War in the Modern World*, London: Penguin, 2006.

dels *ud* til stedfortræderkonflikter i randzoner mellem stormagterne.¹¹⁴ Paradokset er altså, at konflikterne antager nye former, under forudsætning af at afskrækkelsen virker – former, som kræver andre forståelser, kapaciteter og virkemidler end dem, som er nødvendige for at opretholde afskrækkelsen.

Hver især er de forestillede og erfarede konflikter væsentlige kilder til viden om de ideer, der vil forme de langsigtede beslutninger i både sikkerheds- og forsvarspolitikken. Men derfor er det også særligt interessant at hæfte sig ved de dele af de to kilder, som enten direkte overlapper eller har konvergerende udviklingsvektorer. Et eksempel på det er cyberområdet. På den ene side er der den udvidelse af kampzonen, som politisk subversion repræsenterer (herunder NATO's begreb om hybride trusler), og som ofte foregår via internettet. På den anden side er der den øgede forbundethed gennem endnu stærkere digital integration, en 'hyperteknologisering' af det militære instrument. Disse to overordnede tendenser kan potentielt fint sameksistere taktisk og operativt – men strategisk, og som pejlemærker for kapacitetsudvikling og organisatorisk opmærksomhed, er de forskellige. Cyberdagsordenen dækker derfor over vidt forskellige – men begge uomgængelige – dele af de tre lag af konflikt: det nukleare, det konventionelle og det subversive.

En væsentlig pointe omkring de hybride karakteristika ved de eksisterende erfarede konflikter – at de involverer konventionelle og irregulære styrker og indsatser, terrorisme og kriminalitet – er, at det var Iran, der stod som den oprindelige "afsender" i den case, som Hoffmann byggede på.¹¹⁵ Irans "forretningsmodel" er et udtryk for en kreativ, asymmetrisk respons på blandt andet den amerikanske militære dominans i Irans nær-område og på den måde et signal om, hvordan udfordrerstater vil gøre sig umage for i videst muligt omfang at indhente eller skabe kapaciteter svarende til PSR. Men de vil gøre det dels gennem militærteknologiske nichevalg (som de kinesiske og russiske A2/AD-relaterede missilprogrammer), dels gennem valg, som lader konflikten udfolde sig uden for det rent militære rum, under tærsklen for krig. Den sidste del, den politiske

114. Eric Robinson, *The Missing, Irregular Half Of Great Power Competition*, august 2020: <https://mwi.usma.edu/the-missing-irregular-half-of-great-power-competition/>.

115. Frank Hoffmann, *Conflict in the 21st century: Rise of hybrid wars*, Arlington, Virginia: Potomac Institute for Policy Studies, 2007: https://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf.

subversion, vil dermed være en væsentlig del af den strategiske konkurrences udtryk (for så vidt at relationerne er konfliktprægede). Irans tilgang er på den måde et potentielt laboratorium for andre udfordrerstater såvel som for dem, der søger at beskytte sig mod eller have evnen – i form af *extended deterrence* mod asymmetrisk krigsførelse – til at modvirke sådanne indsatser på vegne af tredjepart.

Samlet kan man forvente, at fremtidens konflikter i stigende grad vil ”udvide kamppladsen” på forskellige, supplerende måder, både teknisk og konceptuelt – og dermed udfordre antagelsen om, at det igangværende fokusskifte alene kan fokusere på ’konventionel symmetrisk’ krig, men i stedet også må inkludere et bredere konfliktbegreb.

For det første vil kamppladsen blive ”udvidet i tid”, ved at aktørerne vil skabe tvivl om, *hvornår* eller *hvorvidt* en operation er begyndt. Sådanne hybride virkemidler i form af eksempelvis de berømte små grønne mænd i form af russiske soldater uden designationer på Krim bidrog til forvirring og skabte dermed ’refleksiv kontrol’.¹¹⁶ Det, som i amerikansk doktrin kaldes ”fase 0”, er på mange måder udvidet til at være en dagligdags foreteelse og overlapper, hvad angår nogle midler, med den politiske subversion.¹¹⁷

For det andet gøres kamppladsen *større* på to måder: teknologisk og aktørmæssigt. Integrationen af cyberspace og kapaciteter i det ydre rum betyder, at væbnet konflikt allerede nu udkæmpes eller styres globalt, og at missionskritisk infrastruktur ligeledes kan befinde sig langt fra handlingen. Informationsflowet til den internationale presse er afgørende for at skabe momentum med en dagsorden, som det også var tilfældet i forbindelse med krigen i Nagorno-Karabakh. Hertil kommer udviklingen af nye, mere præcise, langtrækkende missiltyper, som gør, at klassiske *theatres of operations* forbindes i højere grad, og endelig de for kommu-

116. Annie Kowalewski, “Disinformation and Reflexive Control: The New Cold War”, februar 2017: <https://georgetownsecuritystudiesreview.org/2017/02/01/disinformation-and-reflexive-control-the-new-cold-war/>; Maria Snegovaya, *Putin’s Information Warfare in Ukraine*, 2015: <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Report%201%20Putin%27s%20Information%20Warfare%20in%20Ukraine-%20Soviet%20Origins%20of%20Russias%20Hybrid%20Warfare.pdf>.

117. Brian S. Petite, *Going Big by Getting Small – The application of Operational Art by Special Operations in Phase Zero*, Colorado: Outskirts Press, 2013; Henrik Breitenbauch, *Uendelig krig?*

nikationen nødvendige kapaciteter placeret i det ydre rum. Ideen om kamppladsen kan altså ikke tages for givet, selvom den næppe opløses.

Fordi de involverede lande på lidt forskellig måde og i forskellig grad er interventionstrætte (eller interventionsforbeholdne som Kina), vil *stedfortræderaspektet* med stor sandsynlighed fortsætte med at være et essentielt træk ved væbnede konflikter af relevans for Vesten og særligt Rusland og Iran.¹¹⁸ Det gør kamppladsen større, som når konflikten i Afghanistan i realiteten involverede blandt andet Pakistan. Det skyldes blandt andet, at stormagterne generelt undgår direkte konfrontation og i stedet har incitament til at skubbe konflikterne ud i randzoner – bufferzoner eller interessesfærer er de klassiske geopolitiske ord for områder, der behandles som vasalstater. De taktiske, operative og strategiske udfordringer, der er forbundet med at arbejde gennem stedfortrædere, vil altså ikke gå væk. Fordi de samtidig ofte involverer moralske og derfor politisk risikable elementer – det indirekte ansvar for den lokale partners, stedfortræderens, handlinger – er de en særlig udfordring for de vestlige stater og forsvar.¹¹⁹

Endelig, og måske mest ukomfortabelt, udvides kamppladsen i tid i de tilfælde, hvor krigen forekommer afkoblet fra det politiske (Sahel er det oplagte aktuelle eksempel), og hvor nytteværdien af den eksisterende indsats er større end alternativerne. En relativt svag tradition for strategisk debat om mål og midler i særligt de europæiske lande kan også bidrage hertil. Denne form for ”Valhalla-problem” (hvor krigen får sin egen selvstændige logik afkoblet fra politisk virkelighed) kan blive forstærket i fremtiden. Det kan ske, hvis den strategiske konkurrence bliver endnu mere konfliktpræget og i endnu højere grad spreder sig til områder med svage og skrøbelige stater og samfund – og udfordrerstater, som fx Rusland og Iran, i endnu højere grad vil bruge ustabilitet som strategisk virkemiddel og dermed fremprovokere omkostningstunge vestlige interventioner.¹²⁰

118. Andreas Krieg & Jean-Marc Rickli, *Surrogate Warfare: The Transformation of War in the Twenty-First Century*, Georgetown University Press, 2019.

119. Alexandra C. Chinchilla, “Advising War: Limited Intervention in Conflict”, *www.AlexandraChinchilla.com* 2021: https://mershoncenter.osu.edu/sites/default/files/2021-04/Advising%20War_Chinchilla_OSU.pdf; Vladimir Rauta, “Framers, Founders, and Reformers: Three Generations of Proxy War Research,” *Contemporary Security Policy*, vol. 42, no. 1 (2021): 113–34, <https://doi.org/10.1080/13523260.2020.1800240>.

120. Isabelle Mandraud & Julien Théron, *Poutine, la stratégie du désordre*, Paris : Tallandier, 2021.

4

Konklusion og perspektiver

Kombinationen af de erfarede og de forestillede krige og konflikter viser den samlede globale adaptation i forhold til udviklingen i krigens og konflikternes karakter. Det politisk-strategiske fokusskifte fra stabiliseringsmissioner syd og sydøst for Europa til afskrækkelses- og forsvarsmissioner i øst skal derfor ikke forstås som et skifte fra et paradigme med politisk orienterede eller rammesatte konflikter til mere ”rent” militære krige eller fra irregulære til regulære militære styrker og virkemidler. Der er snarere tale om et mere gradvist fokusskifte mellem forskellige typer af hybride konflikter med et stigende fokus på en militærteknologisk innovations- og implementeringscyklus – i kombination med en genaktualisering af den nukleare dimension.

De vestlige lande og udfordrerlandene deler et fokus på PSR og på de forskellige muligheder inden for denne teknologiudvikling (fx russisk og kinesisk vægtning af ny missilteknologi). For Vesten repræsenterer udviklingsretningen i det samlede konfliktlandskab en dobbelt udfordring. I det rent militære perspektiv (i forhold til forsvarsplanlægningen) udgør digitale og elektroniske teknologier og deres interne forbundethed samt systemer relateret til sensorer, måludpegning, kommando- og kontrolsystemer, elektronisk krigsførelse, integrerede luftforsvarssystemer m.m. en væsentlig konkurrenceparameter med hensyn til at kunne bevare (eller udvide) det samlede forspring inden for det militære PSR. Med hensyn til udviklingen af væbnede og delvist autonome dronevåbensystemer har udviklingen og implementeringen af offensive systemer i særligt Nagorno-Karabakh demonstreret nødvendigheden af investeringer i tilsvarende defensive kapaciteter og af deres integration i et samlet luft-

forsvar på kort sigt.¹²¹ På lidt længere sigt forventes kunstig intelligens at få stor betydning for PSR.¹²²

Det politisk-strategiske fokusskifte medfører udover kvalitative udfordringer også kvantitative udfordringer. Med fokusskiftet følger også et fornyet fokus på store landmilitære enheder (fra bataljoner og kampgrupper til brigader og divisioner) såvel som på parathed og *sustainment*, inklusive redundans i form af lagre. At finde den rigtige balance mellem store stående militære enheder og modulære og fleksible enheder, der blandt andet kan indsættes i forbindelse med krisestyringsoperationer, er fremadrettet vigtigt, også i forsvarsplanlægningsøjemed.

Udfordrerlandene anvender samtidig en kompensationslogik i forbindelse med deres strategiske positur. Det gør de både i måden, de adapterer til PSR på, og som en særskilt, sekundær strategi, der omfatter ikkemilitære eller paramilitære virkemidler. Det understreger, at væsentlige dele af konflikten mellem Vesten og udfordrerlandene udspiller sig uden for den rent militære logik. De kinesiske ”tre krigsførelser”, den russiske politiske subversion og Irans al-Quds er alle eksempler på alvorlige sikkerhedspolitiske problemstillinger, der affødes af, at konflikten bliver større end sit rent konventionelle militære aspekt.

NATO's NWCC tilbyder en allerede officielt etableret konceptuel ramme for at håndtere fremtidsrettet adaptation og planlægning. Mere konkret lægger NWCC vægt på, at Alliancens militære instrument skal dyrke sin omstillings- og læringsevne: ”Alliancen bør forfølge en krigs-udviklingsmetode, der tager modstanderen i betragtning, men forfølger sine egne ambitioner og stræber efter et [militært magtinstrument], der kan udkonkurrere enhver konkurrent eller trussel ved både at kunne tænke, excellere, kæmpe, agere hurtigere, have flere allierede og udholde mere end modstanderen. Hvis Alliancen forbliver reaktiv, kan dette risikere at mislykkes.” Det betyder samtidig, at ud af den klassiske militære strategis tre ben – *ends, ways, og means* – så er *ways*, måderne, tilgangene og operationsvisionerne, steget i værdi i forhold til det klassiske forsvarsplanlægningsmæssige fokus på *means*, også selvom materiellet og

121. John V. Parachini & Peter A. Wilson, *Drone-Era Warfare Shows the Operational Limits of Air Defense Systems*, RAND Corporation, 2020: <https://www.rand.org/blog/2020/07/drone-era-warfare-shows-the-operational-limits-of-air.html>.

122. Michael Raska, ”The sixth RMA wave: Disruption in Military Affairs?”, *Journal of Strategic Studies*, 44:4 (2021): 456-479.

resten af kapaciteterne altid vil sætte afgørende grænser. Men brugen af kapaciteterne kan varieres med ideerne, også som funktion af en adaptiv læsning af udviklingen i konflikternes karakter.

Det transatlantiske forhold

USA er bannerfører for udviklingen af PSR på både kort og mellem-langt sigt og sætter dermed dagsordenen for alle andre aktører – både for allierede og venner i blandt andet Europa, for udforderstaterne og for alle andre. Det vil samtidig med sandsynlighed fortsat være USA, som formulerer responser på kompensationsstrategierne, og som på et tidspunkt i løbet af de næste 15 år vil tage føring med hensyn til endnu nyere udviklinger.¹²³ Hvor den stigende strategiske konkurrence givet vil efterlade rum for en selvstændig global rolle og stemme for de europæiske lande i den politiske dimension, gør der sig noget andet gældende i den militære dimension. Den amerikanske førerposition efterlader de europæiske lande som aftagere af overordnede strategiske tilgange i forhold til de militære problemstillinger. Den franske afhængighed af amerikansk støtte i forhold til antiterrorindsatserne i Sahel er et godt eksempel herpå. Som beskrevet andetsteds lægger dette forhold ekstra pres på de europæiske lande, hvad angår investeringer i militær innovation på endnu længere sigt.¹²⁴

Men i perioden frem mod 2035 er det mest sandsynligt, at de europæiske lande fortsat vil reagere i forhold til den amerikanske dagsordensætning i den militære dimension. Det understreges af det faktum, at der for nuværende ikke eksisterer nogen egentlig selvstændig kollektiv europæisk konflikt- og krigsvision for fremtiden. Dette på trods af, at EU gennem det seneste årti har øget sit fokus på at styrke den europæiske autonomi, blandt andet gennem oprettelsen af et embede som højkommissær for udenrigsanliggender og sikkerhedspolitik, EU's forsvarsfond (EDF), det permanente strukturerede samarbejde på det forsvarspolitiske område (PESCO) samt EU's igangværende sikkerhedspolitiske ar-

123. Daniel Fiott. "A Revolution Too Far? US Defence Innovation, Europe and NATO's Military-Technological Gap", *Journal of Strategic Studies*, vol. 10, no. 3 (2017).

124. Henrik Breitenbauch & Tobias Liebetrau, *Teknologikonkurrencen og dens implikationer for Danmark*.

bejde, der munder ud i et ”strategisk kompas” for forsvar og sikkerhed i 2022. Den manglende kollektive europæiske konflikt- og krigsvision afspejler et mere dybtliggende fravær af en fælles strategisk kultur- og trusselsopfattelse.¹²⁵ Begge dele understreger samtidig den fortsatte europæiske afhængighed af USA på det militære felt.

Konkret indebærer det, at alle former for investeringer i øget forbundethed, herunder teknologisk og organisatorisk interoperabilitet, vil være centralt i perioden. Investeringer i form af kapacitetsudvikling såvel som operativ parathed og erfaring vil skabe forudsætninger for både at fastholde en amerikansk forankring i Europa, fremme en større militærstrategisk nytteværdi og endelig lægge grunden til fremtidig større evne til interessevaretagelse uden tæt amerikansk støtte. Omvendt vil fraværet af en indsats, der matcher udviklingen i USA, forøge risikoen for en praktisk afkobling fra det amerikanske militære netværk, herunder adgang til nye, kritiske kapaciteter såsom droneværn. Selvom der i innovationslitteraturen findes en idé om, at det kan være en fordel at komme ”fra baghjul”, tyder meget på, at efterslæb på det militærteknologiske område nu om dage er svært at udbedre.¹²⁶

Den sikkerhedspolitiske geografis logik betyder samtidig, at selvom USA bevarer sin strategiske forankring i Europa, samtidig med at USA i stigende grad engagerer sig i Asien og Kina, vil den relative betydning af nærområdets sikkerhedspolitiske udfordringer mærkes tydeligere i Europa.¹²⁷ Det gælder i forhold til Rusland, hvor særligt det postsovjetske rum og Østeuropa er mere udsatte for politisk subversion og potentielt for militær (og nuklear) afpresning, og i særdeleshed i forhold til Mellemøsten og Nordafrika (MENA-regionen), hvor øget ustabilitet i de kommende årtier må forventes at ville skabe efterspørgsel efter europæiske evne til regional krisehåndtering, inklusive potentielt med militære midler i hele nærområdet. Den brede stabiliseringsdagsorden, inklusive irregulære styrker og ukonventionelle virkemidler, og med hensigter fra

125. Se fx Daniel Fiott, “Uncharted Territory? Towards a common threat analysis and a Strategic Compass for EU security and defence”; Luigi Scazzieri, “Can the EU’s Strategic Compass steer European defence?”, Centre for European Reform, oktober/november 2020.

126. Andrea Gilli & Mauro Gilli, “Yet Why China Has Not Caught Up Yet – Military-Technological Superiority and the Limits of Imitation, Reverse Engineering, and Cyber Espionage”. *International Security*, vol. 43, no. 3 (Vinter 2018/19): 141-189.

127. Jf. fx Rand Cooperation, *Military Trends and the Future of Warfare: The Changing Global Environment and Its Implications for the U.S. Air Force*, RAND Corporation, 2020: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2849z3.html.

antiterrorindsatser til kapacitetsopbygning, vil altså fortsætte med at være operativt relevant for de europæiske forsvar.

NATO-EU-forholdet bliver samtidig endnu vigtigere. Dels er samarbejde mellem de to institutioner nøglen til militær mobilitet, som er essentiel for NATO's afskrækkelses- og forsvarsprofil, dels er samarbejdet en væsentlig ramme for imødegåelsen af hybride trusler/politisk subversion, for investeringer i fremtidig militær teknologi og endelig for at kunne håndtere især de tværgående problematikker vedrørende ustabilitet syd og sydøst for Europa. Forholdet mellem EU og NATO har været et pejlemærke for det større transatlantiske forhold, men forandringerne i det sikkerhedspolitiske miljø omkring Europa taler for, at fordi USA er så væsentlig i den militære dimension, kan NATO også potentielt blive mere værd for EU som relæ for amerikansk tilstedeværelse. EU's værktøjskasse er omvendt bedre udrustet end NATO's til at adressere politiske konflikter og gråzoneaktiviteter, der udspiler sig under tærsklen for udløsningen af NATO's artikel 5. EU's *Cyber Diplomacy Toolbox* er et godt eksempel på et konkret EU-initiativ, der har til formål at styrke EU's indsats mod cyberangreb, der udspiller sig under tærsklen for krig.¹²⁸ Det betyder dermed også, at EU må forventes at blive en mere relevant sikkerhedspolitisk spiller i de kommende 10-15 år – uden dog at nå i nærheden af NATO's betydning for europæisk sikkerhed.

De europæiske lande har altså to udfordringer: dels selv at analysere og vurdere implikationerne af den globale kamp om PSR og kompensationsstrategierne, dels selv at følge med og undgå afkobling fra USA ved at orientere sig i forhold til amerikanernes udvikling af kapaciteter og koncepter. Målet om en øget forbundethed, herunder *all-domain*-tanken, den teknologiske i form af digitale netværk og den mere praktiske operative, udgør en særlig udfordring for et kontinent, som består af mange små lande. Udbygningen af forbundethed er ikke kun en teknisk udfordring. Når potentielle styrkebidrag fra forskellige lande er relativt små, bliver integration af tekniske kommando- og kontrolsystemer også endnu hurtigere til et spørgsmål om uddelegering af kommando på tværs af landegrænser.

128. Council of the European Union, "Council Conclusions on a Framework for a Joint EU Diplomatic Response to Malicious Cyber Activities" ("Cyber Diplomacy Toolbox"), June 2017: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10474-2017-INIT/en/pdf>.

Implikationer for små allierede lande og herunder Danmark

Små NATO-allierede lande såsom Danmark er omfattet af de samme implikationer som USA og det transatlantiske fællesskab, nu blot koblet med de udfordringer, der følger af en lille størrelse. For de små stater betyder den øgede teknologikonkurrence – og det deraf følgende fokus på missiler, digitaliserede kommando- og kontrolsystemer i bred forstand samt på længere sigt brug af kunstig intelligens – at presset for forøget teknologiindhold i forsvarsstrukturerne stiger.¹²⁹ Det medfører også en forøget diplomatisk og alliancemæssig kompleksitet med hensyn til at skulle navigere i forhold til arbejdsdelingen mellem USA på den ene side og de store europæiske lande på den anden.¹³⁰

Danmarks sikkerhedspolitiske geografis relative betydning vil næppe ændre sig radikalt i perioden. Udfordringerne fra Rusland i øst vil forventeligt blive ved med at være større og mere konkret militære end dem, der kommer fra Kina, og som i højere grad vil være af politisk karakter, mens ustabilitet, terror og ukontrolleret migration drevet også af svage politiske og økonomiske institutioner i kombination med stor befolkningstilvækst i syd vil vedblive med at udgøre en strategisk udfordring for Danmarks europæiske nærområde. Med hensyn til konflikternes karakter falder Arktis ind under både de militære og de ikke-militære aspekter af udfordringen fra Rusland og Kina. I forhold til den konceptuelle udfordring fra en bred konfliktvision er små stater særligt udfordrede ved i endnu mindre grad at kunne rollespecialisere. Også Danmark må altså i sin forsvarsplanlægning favne en palet af konflikttyper modsvarende de sikkerhedspolitiske geografier, der indeholder både 'symmetrisk konventionel krig' og PSR i kombination med hybride virkemidler og mere ukonventionelle konflikter især mod syd.

I tillæg hertil er det vigtigt, at fordi Vesten og herunder Danmark igen er strategisk i defensiven, så overlejres det hjemlige rum (det nationale niveau) af international sikkerhedspolitik på nye måder. Det har

129. Henrik Breitenbauch & Tobias Liebetrau, *Teknologikonkurrencen og dens implikationer for Danmark*.

130. Kristian S. Kristensen & Niels Byrjalsen, *Aktiv afventning: Nordiske perspektiver på europæisk forsvars- og sikkerhedspolitisk samarbejde*, Center for Militære Studier, 2020: <https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/aktiv-afventning-nordiske-perspektiver-paa-europaeisk-forsvars-og-sikkerhedspolitisk-samarbejde/>.

konsekvenser af både militær og civil karakter. Militært øges forsvarets rolle dels i forhold til NATO's samlede funktion af afskrækkelse og forsvar inklusive værtsnationsstøtte og forsvaret *in being*, nationale operationer vedrørende fx suverænitethåndhævelse og kystvagt, forsvarets støtte til samfundet generelt, herunder 'hjælp' og 'særlig hjælp' til politiets og hjemmeværnets indsatser. Civilt øges fokus samtidig på hensynet til det at sikre robuste samfund (*resilience*) gennem indsatser over for antipåvirkning og desinformation samt indsatser, der skal sikre demokratiske institutioners integritet (fx frie valg), kritisk infrastruktur, investeringsscreeninger og forsyningssikkerhed, hvor særligt EU kan spille en væsentlig, støttende rolle. Begge aspekter styrker Danmarks og NATO-alliancens afskrækkelsesprofil og bidrager derfor til fred og stabilitet gennem princippet om afskrækkelse ved nægtelse.¹³¹

Den øgede strategiske sammenhæng mellem udfordringer af henholdsvis militær og civil karakter stiller desuden krav til Vestens evne til at kalibrere sin respons, også med hensyn til at undgå eskalation. En forståelse af samspillet mellem det militære og det civile domæne og de dertil knyttede dynamikker vil fremadrettet være en grundlæggende præmis for Danmarks og det danske forsvars evne til at adressere og imødegå fremtidens konflikter.

Set ud fra en idé om udviklingen i konflikternes karakter bør det kommende forsvarsforlig basere sig på en forståelse af de konflikttyper og konfliktvisioner, der ligger i de forskellige strategiske geografier af relevans for Danmark. Det giver mulighed for at etablere en position, hvorfra danske beslutningstagere kan vælge, hvilke dele eller i hvilket omfang det næste forlig skal flugte med NATO's styrkemål, såvel som hvordan politiske hensyn skal vægte i forhold til ønsker om bestemte missioner og opgaver, som det danske forsvar fremadrettet skal løfte.

Det danske behov for en sådan selvstændig analyseramme er i øvrigt ikke isoleret til forsvarsforliget. Den dynamiske internationale situation, når det gælder udviklingen i konfliktvisioner – blandt både allierede, udfordrere og andre og i de faktiske konflikter, der vokser ud af mødet – betyder, at der er behov for en mere permanent forøgelse af evnen til at tage bestik af konflikternes og kampens udvikling og koble disse til

131. Henrik Breitenbauch & Alexander Tetzlaff (2022), *Samfundssikkerhed i Danmark*, Center for Militære Studier, under udgivelse.

prioriteter, hvad angår ikke bare materiel, men også forsvarsplanlægning i bred forstand, inklusive træning, koncepter og visioner.

Dette behov deles af andre, ligesindede stater. En mulighed er at invitere andre små europæiske NATO-allierede som eksempelvis Norge, Holland og Belgien til et fast institutionaliseret, konceptuelt udviklingsarbejde relateret til konflikternes karakter og konsekvenser for den militære profession og forsvarernes udvikling, eksempelvis inden for rammen af det arbejde, der foregår med at omsætte NWCC i regi af Joint Warfare Centre.

Baseret på analysens hovedkonklusioner ovenfor kan en række **optioner for Folketinget, regeringen, Forsvarsministeriet og forsvaret** identificeres. Optionerne kan bidrage til at styrke den samlede udmøntning af Danmarks forsvars- og sikkerhedspolitik i det kommende årti, hvilket i stigende grad kræver tværgående, koordinerede og samtænkte politiske og militære indsatser:

- Udviklingen af dansk udenrigs-, sikkerheds- og forsvarspolitik – og herunder forsvarsplanlægningen – hviler blandt andet på en løbende opdateret forståelse af konflikternes og krigenes langsigtede udvikling. I en tid, hvor de sikkerhedspolitiske tektoniske plader forskyder sig, er den samlede danske 'strategiske kapacitet' og omstillingsevne endnu væsentligere end normalt.
- **Styrk Danmarks 'strategiske kapacitet'**. Denne danske strategiske kapacitet findes på tværs af Folketingets udvalg, regeringen, de underliggende myndigheder samt civilsamfundet. Omstillingsevnen afhænger blandt andet af, at der blandt disse aktører findes en solid kultur for debat om sikkerhedspolitikens mål og betingelser, og herunder konflikternes og krigenes langsigtede udvikling. Denne strategiske kultur kan blandt andet understøttes, ved at **Folketinget** kan bede regeringen om med faste mellemrum at levere forsvars- og sikkerhedspolitiske redegørelser af langsigtet karakter med vægt på de udviklingstendenser, der skaber rammevilkårene for dansk udenrigs-, forsvars- og sikkerhedspolitik.
- Regeringens sikkerhedspolitiske drøftelser i regi af **regeringens sikkerhedsudvalg kan fremadrettet gøres mere strategiske og have fokus på langsigtede tendenser i sikkerhedspolitikken**. Det kan ske ved med en fast kadence at drøfte trusselsbilledet, dets implikationer for det nationale niveau samt status for iværksatte modtiltag.

Det vil give regeringen et samlet overblik over den sikkerhedspolitiske situation, og et forbedret grundlag for politiske beslutninger. Ligeledes vil sådanne drøftelser kunne fungere som forberedende for de ovenfor nævnte langsigtede redegørelser til Folketinget.

- Udviklingen i konflikternes karakter fordrer, at **Forsvarsministeriet skaber rammer for en planlægningsunderstøttende forståelse af militære og ikke-militære konflikter i forsvaret og resten af ministeriets koncern**. I forhold til forsvaret handler det særligt om at sætte en strategisk retning for forsvarsplanlægningen, herunder det øgede teknologiske indhold. I forhold til resten af koncernen handler det særligt om at videreudvikle de strategiske rammer for tiltag over for hybride trusler, herunder i samarbejde med andre myndigheder.
- På samme måde er det **forsvarets opgave** at sikre, at der i den militære organisation ikke kun er fokus på den operativt teknologiske side af krigens udvikling, men også **forståelse for hybride, nukleare og andre teknisk strategiske problemstillinger, inklusive fx våbenkontrol**. Selv små lande må kontinuerligt udvikle evnen til at forstå og adressere konflikter, der rækker udover det rent militære samt de ukonventionelle aspekter af væbnede konflikter. Det kræver et institutionaliseret fokus på strategiens *ways* – måderne, det militære og andre sikkerhedspolitiske instrumenter anvendes på – som supplement til forsvarsplanlægningens interesse for dens *means*, både i det militære og det bredere sikkerhedspolitiske univers.
- Konflikternes udvikling trækker **den fremtidige forsvarsplanlægning og kapacitetsudvikling** i retning af øget digitalisering og integration af netværk, herunder kommando- og kontrolnetværk i bred forstand, både værnssfælles og internationalt. Det afføder også behov for opmærksomhed på øget 'netværks'-sårbarhed, fx med hensyn til evnen til at kæmpe analogt, robusthed i netværkene, elektronisk krigsførelse og taktiske cybermidler, på luftværn i både specifikke funktioner i form af droneværn og missilforsvar og integrerede luftværn, herunder evnen til samvirke med allierede og partnere. Hertil kommer blandt andet behov for at forholde sig til droner og andre delvist eller helt operativt autonome og bevæbnede systemer samt systemer, der kan bekæmpe disse, missiler og strike-kapaciteter i bred forstand samt robuste styrkestrukturer, som medvirker til troværdig afskrækkelse. For en småstat som Danmark kan det potentielt også være en fordel at specialisere sig i bestemte nichekapaciteter inden

for nøgleteknologier. Hermed vil Danmark kunne besidde en efterspurgt ekspertise inden for et udvalgt teknologisk område af strategisk betydning for nære allierede. Det vil ligeledes fordre, at det danske forsvar øger sin generelle teknologiske viden og kunnen, hvilket kan bidrage til en både bredere og dybere forståelse for den teknologiske udvikling, herunder dens muligheder og begrænsninger for det danske forsvar.

- I forbindelse med den **overordnede operative planlægning og udvikling kan forsvaret trække på NATO's Warfighting Capstone Concept (NWCC)**, der indeholder en allieret vision om konflikt og krig, som baserer sig på et bredt konfliktbegreb. I den forbindelse vil det ligeledes være relevant at engagere øvrige ligesindede allierede og evt. indgå i dialog med NATO's Joint Warfare Centre om muligheden for at udvikle en løbende opdateret fælles forståelse af konflikternes og krigenes karakter og de dertil krævede kapaciteter og operative koncepter.

5

Litteratur

- Armstrong, Benjamin J. "The Shadow of Air-Sea Battle and The Sinking Of A2AD". *War on the Rocks*, oktober 2016. <https://warontherocks.com/2016/10/the-shadow-of-air-sea-battle-and-the-sinking-of-a2ad/>.
- Armstrong, Michael J. "Gaza's enhanced rocket technology challenges Israel's defences". *The Conversation*, maj 2021: <https://theconversation.com/gaza-enhanced-rocket-technology-challenges-israels-defences-160853>.
- Barnett, Thomas P. M. *The Pentagon's New Map – War and Peace in the Twenty-First Century*. Berkley Books, 2003.
- Bartholomees, Boone J. (red.). *U.S. Army War College Guide to National Security Policy and Strategy*. Carlisle, Pennsylvania: U.S. Army War College, 2006, 2nd Edition. <https://issat.dcaf.ch/ara/download/17215/202099/pub708.pdf>.
- Borshchevskaya, Anna. *The Russian Way of War in Syria: Threat Perception and Approaches to Counterterrorism*. Philadelphia, PA: Foreign Policy Research Institute, 2020: <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2020/09/report-borshchevskaya.pdf>.
- Boston, Scott & Dara Massicot. *The Russian Way of Warfare*. RAND Corporation, 2017: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE231.html>.
- Breitenbauch, Henrik & Alexander Tetzlaff. *Samfundssikkerhed i Danmark*. Center for Militære Studier. Under udgivelse, (2022).
- Breitenbauch, Henrik & Niels Byrjalsen. "Subversion, Statecraft and Liberal Democracy". *Survival – Global Politics and Strategy*, vol. 61, no. 4 (2019).
- Breitenbauch, Henrik & Tobias Liebetrau. *Teknologikonkurrencen og dens implikationer for Danmark*. Center for Militære Studier, Københavns Universitet, Djøf Forlag, 2021: https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/teknologikonkurrencen-og-dens-implikationer-for-danmark/download-publikation/CMS_Rapport_2021__5_-_Teknologikonkurrencen_og_dens_implikationer_for_Danmark.pdf.
- Breitenbauch, Henrik & Mark Winther. *USA's nye forsvarsstrategi – hovedtræk med danske perspektiver*, Center for Militære Studier, Københavns Universitet, 2019: <https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/usas-nye-forsvarsstrategi/down>

- load/CMS_Baggrundspapir_2019__3_-_USA_s_nye_forsvarsstrategi_hov
edtr_k_med_danske_perspektiver_digital_.pdf.
- Breitenbauch, Henrik, Benjamin Jensen & Brandon Valeriano. *Complex Terrain*. US Marine Corps, Quantico, Virginia, 2019: https://www.usmcu.edu/Portals/218/ComplexTerrain_web.pdf.
- Breitenbauch, Henrik, Kristian S. Kristensen & Jonas Groesmeyer. *Afskrækkelse i cyberspace – muligheder og udfordringer*. Center for Militære Studier, Københavns Universitet, Djøf Forlag, 2020: https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/afskraekkelse-i-cyberspace---muligheder-og-udfordringer/download-baggrundspapir/Afskr_kkelse_i_cyberspace_-_muligheder_og_udfordringer_.pdf.
- Breitenbauch, Henrik, Kristian S. Kristensen & Jonas Groesmeyer. *Vesten og Rusland – optioner for samarbejde i en krisetid*. Center for Militære Studier, Københavns Universitet, Djøf Forlag, 2020: https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/vesten-og-rusland-optioner-for-samarbejde-i-en-krisetid/CMS_Rapport_2020__3_-_Vesten_og_Rusland_-_optioner_for_samarbejde_i_en_krisetid.pdf.
- Breitenbauch, Henrik, Mark Winther & Mikkel Broen Jakobsen. *Byens prisme*. Center for Militære Studier, Københavns Universitet, 2016: https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/byens-prisme/Byens_prisme_-_tendenser_og_udfordringer_for_milit_re_operationer_i_urbant_terr_n.pdf.
- Breitenbauch, Henrik, Niels Byrjalsen & Mark Winther. *Orden og afskrækkelse – Vestens håndtering af Rusland efter annekteringen af Krim*. Center for Militære Studier, Københavns Universitet, 2017: https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/orden-og-afskraekkelse/download-rapport/CMS_Rapport_2017_Orden_og_afskr_kkelse_opdateret_version_31-08-17.pdf.
- Breitenbauch, Henrik. *Uendelig krig – Danmark, samtænkning og stabilisering af globale konflikter*. Djøf Forlag, 2015.
- Burke, Edmund J., Kristen Gunness, Cortez A. Cooper III & Mark Cozad. *People's Liberation Army Operational Concepts*. RAND Corporation, 2020: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RRA300/RRA394-1/RAND_RRA394-1.pdf.
- Cameron, Dell & Kate Conger. "Google Is Helping the Pentagon Build AI for Drones". *Gizmodo*, 2018: <https://gizmodo.com/google-is-helping-the-pentagon-build-ai-for-drones-1823464533>.
- Chinchilla, Alexandra C. "Advising War: Limited Intervention in Conflict". *www.alexandrachinchilla.com* 2021: https://mershioncenter.osu.edu/sites/default/files/2021-04/Advising%20War_Chinchilla_OSU.pdf.
- Chivvis, Christopher S. *Understanding Russian 'Hybrid Warfare' And What Can Be Done About It*. RAND Corporation, 2017: <https://www.rand.org/pubs/testimonies/CT468.html>.
- Clausewitz, Carl von. *Om krig*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2010.
- Congressional Research Service. *Azerbaijan and Armenia: The Nagorno-Karabakh Conflict*, CRS, 2021: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46651>.

- Congressional Research Service. *Joint All-Domain Command and Control (JADC2)*, CRS, 2020: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11493/8>.
- Congressional Research Service. *Renewed Great Power Competition: Implications for Defense – Issues for Congress*, CRS, 2021: <https://sgp.fas.org/crs/natsec/R43838.pdf>.
- Council of the European Union. “Council Conclusions on a Framework for a Joint EU Diplomatic Response to Malicious Cyber Activities”. General Secretariat of the Council, juni 2017: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10474-2017-INIT/en/pdf>.
- Cox, Jacob, Bennett, Daniel, Lathrop, Scott et al. “The Friction Points, Operational Goals, and Research Opportunities of Electronic Warfare and Cyber Convergence”. *The Cyber Defense Review*, vol. 4, no. 2 (efterår 2019): 81-102.
- Davenport, Kelsey. “Iran’s Leader Sets Missile Range Limit”. Arms Control Association, 2017: <https://www.armscontrol.org/act/2017-12/news/iran%E2%80%99s-leader-sets-missile-range-limit>.
- Davis, Ian & Jaïr van der Lijn. “Global developments in armed conflicts, peace processes and peace operations”, i *SIPRI Yearbook 2020*, Stockholm International Peace Research Institute, besøgt 15. juni: <https://www.sipri.org/yearbook/2020/02>.
- Defense Intelligence Agency. *Iran Military Power – Ensuring Regime Survival and Securing Regional Dominance*. Defense Intelligence Agency, 2019.
- Daalder, Ivo H. *The Nature and Practice of Flexible Response: NATO Strategy and Theater Nuclear Forces Since 1967*. New York: Columbia University Press, 1991.
- Engen, Torben T. & Jon Kjellund. *Nye militære trends i den syriske borgerkrig*. Center for Militære Studier, Københavns Universitet, 2018: https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/nye-militaere-trends-i-den-syriske-borgerkrig/download/CMS_Rapport_2018_2_-_Nye_milit_re_tendenser_i_den_syriske_borgerkrig.pdf.
- Erästö, Tytti. *New Technologies and Nuclear Disarmament*. Stockholm International Peace Institute, maj 2021: https://www.sipri.org/sites/default/files/2021-05/2105_new_technologies_and_nuclear_disarmament_0.pdf.
- Fedyk, Nicholas. “Russian ‘New Generation’ Warfare: Theory, Practice, And Lessons for U.S. Strategists”. *Small Wars Journal*, 2017: <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/russian-%E2%80%9Cnew-generation%E2%80%9D-warfare-theory-practice-and-lessons-for-us-strategists-0>.
- Fiott, Daniel. “A Revolution Too Far? US Defence Innovation, Europe and NATO’s Military-Technological Gap”. *Journal of Strategic Studies*, vol. 10, no. 3 (2017): 417-437.
- Fiott, Daniel. “Uncharted Territory? Towards a common threat analysis and a Strategic Compass for EU security and defence”. Institute for Security Studies, juli 2020: <https://www.iss.europa.eu/content/uncharted-territory-towards-common-threat-analysis-and-strategic-compass-eu-security-and>.

- Forsvaret (Norge). *Morgendagens Hær. Konsept for Utvikling av Hæren*. Forsvaret, 2021: https://www.forsvaret.no/om-forsvaret/organisasjon/haeren/morgendagen-haer.pdf/_/attachment/inline/e14ad896-886e-49f7-a99d-cb-fc0729a056:0182b3d2c7fcc6459eef5510b2f046e2fdfd367b/Morgendagens%20haer.pdf.
- Frantzman, Seth. "Iron Dome intercepts drone during combat for first time, says Israeli military", *Defence News*, maj 2021: <https://www.defensenews.com/unmanned/2021/05/17/iron-dome-intercepts-drone-during-combat-for-first-time-says-israeli-military/>.
- Freedman, Guy. "Iranian approach to deterrence: Theory and practice". *Comparative Strategy*, vol. 36, no. 5 (2017): 400-412.
- Galeotti, Mark. *Russian Political War Moving Beyond the Hybrid*. London: Routledge, 2020.
- Gartzke, Eric & Jon R. Lindsay (red.). *Cross-domain deterrence: strategy in an era of complexity*. New York: Oxford University Press, 2019.
- Gershaneck, Kerry K. *Political Warfare – Strategies for Combating China’s Plan to ‘Win without Fighting’*. Quantico, Virginia: Marine Corps University Press, 2020: https://www.usmcu.edu/Portals/218/Political%20Warfare_web.pdf.
- Giegerich, Bastian. "Hybrid Warfare and the Changing Character of Conflict". *Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes*, vol. 15, no. 2 (Forår 2016): 65-72.
- Gigova, Radina. "Who Vladimir Putin thinks will rule the world". *CNN*, 2017: <https://edition.cnn.com/2017/09/01/world/putin-artificial-intelligence-will-rule-world/index.html>.
- Gilli, Andrea & Mauro Gilli. "Yet Why China Has Not Caught Up Yet – Military-Technological Superiority and the Limits of Imitation, Reverse Engineering, and Cyber Espionage". *International Security*, vol. 43, no. 3 (Vinter 2018/19): 141-189.
- Gompert, David C., Astrid S. Cevallos & Cristina L. Garafola. *War with China Thinking Through the Unthinkable*. RAND Corporation, 2016: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1140.html.
- Goure, Daniel. "Moscow’s Visions of Future War: So Many Conflict Scenarios So Little Time, Money and Forces". *The Journal of Slavic Military Studies*, vol. 27, no. 1 (2014): 63-100.
- Grau, Lester W. & Charles K. Bartles. *The Russian Way of War – Force Structure, Tactics, and Modernization of the Russian Ground Forces*. Foreign Military Studies Office, 2016: <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/Hot%20Spots/Documents/Russia/2017-07-The-Russian-Way-of-War-Grau-Bartles.pdf>.
- Gray, Colin. "Clausewitz Rules, OK? The Future Is the past: With GPS". *Review of International Studies*, vol. 25, (December 1999): 161-182.
- Hamilton, Robert E., Miller, Chris & Stein, Aaron (red.). *Russia’s War in Syria: Assessing Russian Military Capabilities and Lessons Learned*. Philadelphia, PA:

- Foreign Policy Research Institute, 2020: <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2020/09/russias-war-in-syria.pdf>.
- Hass, Ryan. "China Is Not Ten Feet Tall – How Alarmism Undermines American Strategy", *Foreign Affairs*, marts 2021: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2021-03-03/china-not-ten-feet-tall>.
- Hoffmann, Frank. *Conflict in the 21st century: Rise of hybrid wars*. Arlington, Virginia: Potomac Institute for Policy Studies, 2007: https://potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf.
- Horowitz, Michael C. "Artificial Intelligence, International Competition, and the Balance of Power", *Texas National Security Review*, vol. 1, no. 3 (maj 2018).
- Howard, Michael. *The Invention of Peace: Reflections on War and International Order*. Princeton: Princeton University Press, 2001.
- Ikenberry, John. "Why the Liberal World Order Will Survive". *Ethics & International Affairs*, vol. 32, no. 1 (2018): 17-29.
- Jablonsky, David. *Why strategy is difficult*. Strategic Studies Institute, US. Army War College, 1992.
- Jacobsen, Katja & Torben T. Engen. *International anti-terrorindsats i Sahel – Danmarks militære muligheder og risici i regionen*. Center for Militære Studier, Københavns Universitet, 2019: https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/international-antiterror-indsats-i-sahel/CMS_Rapport_19__1_-_International_antiterror-indsats_i_Sahel.pdf.
- Jakobsson, André K. *Når Hydra angriber. Afskrækkelse i gråzonen mellem krig og fred*. Center for Militære Studier, Københavns Universitet, 2019: https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/naar-hydra-angriber-hybrid-afskraekkelse-i-graazonen-mellem-krig-og-fred/download-cms-rapport/CMS_Rapport_2019__2_-_N_r_hydra_angriber_-_hybrid_afskr_kkelse_i_gr_zonen_mellem_krig_og_fred.pdf.
- Johnson, Rob, Kitzen Martijn & Sweijs, Tim. *The Conduct of War in the 21st Century: Kinetic, Connected and Synthetic*. Abingdon: Routledge, 2021.
- Joint Air Power Competence Centre. "NATO JADO: A Comprehensive Approach to Joint All Domain Operations in a Combined Environment", Joint Air Power Competence Centre (JAPCC), 2021: <https://www.japcc.org/wp-content/uploads/NATO-Joint-All-Domain-Operations.pdf>.
- Jones, Seth G. *War by Proxy: Iran's Growing Footprint in the Middle East*. CSIS, 2019: <https://www.csis.org/war-by-proxy>.
- Jonsson, Oscar. *The Russian Understanding of War: Blurring the Lines between War and Peace*. Georgetown University Press, 2019.
- Kagan, Frederick. *Finding the Target: The Transformation of American Military Policy*. Encounter Books, 2006.
- Kania, Elsa. "The PLA's Latest Strategic Thinking on the Three Warfares". *China Brief*, vol. 16, no. 13 (2016): <https://jamestown.org/program/the-plas-latest-strategic-thinking-on-the-three-warfares/>.
- Klein, Margarete. *Russia's Military Policy in the Post-Soviet Space Aims, Instruments and Perspectives*. Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlin: SWP Research

- Paper, 2019, : https://www.swp-berlin.org/publications/products/research_papers/2019RP01_kle.pdf.
- Kofman, Micheal, Fink, Anya & Gorenburg, Dmitry et.al.. *Russian Military Strategy: Core Tenets and Operational Concepts*. CNA, CAN Research Memorandum, august 2021: <https://www.cna.org/centers/cna/sppp/rsp/russian-military-strategy>.
- Kowalewski, Annie. "Disinformation and Reflexive Control: The New Cold War", *Georgetown Security Studies Review*, februar 2017: <https://georgetownsecuritystudiesreview.org/2017/02/01/disinformation-and-reflexive-control-the-new-cold-war/>.
- Krepinevich, Andrew. *The Military-Technical Revolution: A Preliminary Assessment*. Washington, D.C.: Center for Strategic and Budgetary Assessments, 2002 [1992]: <https://csbaonline.org/research/publications/the-military-technical-revolution-a-preliminary-assessment/publication/1>.
- Krieg, Andreas & Jean-Marc Rickli. *Surrogate Warfare: The Transformation of War in the Twenty-First Century*. Georgetown University Press, 2019.
- Kristensen, Kristian S. & Niels Byrjalsen. *Aktiv afventning: Nordiske perspektiver på europæisk forsvars- og sikkerhedspolitisk samarbejde*. Center for Militære Studier, Københavns Universitet, 2020: <https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/aktiv-afventning-nordiske-perspektiver-paa-europaeisk-forsvars-og-sikkerhedspolitisk-samarbejde/>.
- Kunertova, Dominika. *New Missiles, Eroding Norms*. Center for Militære Studier, Djøf Forlag, 2021: https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/nye-missiler-udhulede-normer-europaeisk-sikkerhed-efter-inf-traktatens-ophoer/download-cms-rapport/CMS_Report_2021__4_-_New_missiles__eroding_norms.pdf.
- Lanoszka, Alexander. "Russian hybrid warfare and extended deterrence in eastern Europe". *International Affairs*, vol. 92, no. 1 (2016): 175-195.
- Larsson, Sebastian & Mark Rhinard. *Nordic Societal Security – Convergence and Divergence*. New York: Routledge, 2021.
- Laskai, Lorand. "Civil-Military Fusion and the PLA's Pursuit of Dominance in Emerging Technologies", i *Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2020*. Office of the Secretary of Defense, Annual Report to Congress, 2020: <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>.
- Liebetrau, Tobias. *Dansk offensiv cybermagt mellem angreb, spionage og forsvar: En komparativ analyse på tværs af Europa*. Center for Militære Studier, København Universitet, 2020: https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/dansk-offensiv-cybermagt-mellem-angreb-spionage-og-forsvar-en-komparativ-analyse-paa-tvaers-af-europa/download-rapport/CMS_Rapport_-_Dansk_offensiv_cybermagt.pdf.
- Lock-Pullan, Richard. "How to rethink war: Conceptual Innovation and AirLand Battle Doctrine". *Journal of Strategic Studies*, vol. 28, no. 4 (2015): 679-702.

- Mahnken, Thomas G. "Weapons: The Growth & Spread of the Precision-Strike Regime". *Daedalus*, vol. 140, no. 3 (2011): 45-57.
- Mahnken, Thomas G. et al. *Countering Comprehensive Coercion Competitive Strategies Against Authoritarian Political Warfare*. Center for Strategic and Budgetary Assessments, 2018: <https://csbaonline.org/research/publications/countering-comprehensive-coercion-competitive-strategies-against-authoritar>.
- Mahnken, Thomas. "Thinking Competitive Strategies", i Thomas Mahnken (red.), *Competitive Strategies for the 21st Century: Theory, History and Practice*. Stanford: Stanford University Press, 2012.
- Mahsie, Abraham. "France Stresses Need for Continued American ISR in African Sahel". *Air Force Magazine*, juli 2021: <https://www.airforcemag.com/france-stresses-need-for-continued-american-isr-in-african-sahel/>.
- Mandraud, Isabelle & Julien Théron. *Poutine, la stratégie du désordre*. Paris: Talandier, 2021.
- Maria Snegovaya. *Putin's Information Warfare in Ukraine*. Institute for the Study of War, 2015: <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Report%201%20Putin%27s%20Information%20Warfare%20in%20Ukraine-%20Soviet%20Origins%20of%20Russias%20Hybrid%20Warfare.pdf>.
- McDermott, Roger. "Russia's Military Boosts Electromagnetic Spectrum Capability", The Jamestown Foundation, september 2021: <https://jamestown.org/program/russias-military-boosts-electromagnetic-spectrum-capability/>.
- McDermott, Roger N. & Tor Bukkvoll. "Tools of Future Wars — Russia is Entering the Precision-Strike Regime". *The Journal of Slavic Military Studies*, vol. 21, no. 2. (2018): <https://www.offiziere.ch/wp-content/uploads-001/2019/01/tools-of-future-wars-russia-is-entering-the-precisionstrike-reg-2018.pdf>.
- Meyers, John Speed & David Jackson. "The Faultline Between Futurists And Traditionalists In National Security," *War on the Rocks*, 2021: <https://warontherocks.com/2021/01/the-faultline-between-futurists-and-traditionalists-in-national-security/>.
- Michael Raska. "The sixth RMA wave: Disruption in Military Affairs?". *Journal of Strategic Studies*, vol. 44, no. 4 (2021): 456-479.
- Milani, Mohsen M. "Tehran's Take Understanding Iran's U.S. Policy", *Foreign Affairs*, vol. 88, no. 4 (2009): 46-62: <https://www.jstor.org/stable/pdf/20699621.pdf?refreqid=excelsior%3A46cf51a0909d3c58cff61275896c219c>.
- Ministère Des Armées. *Strategic Update 2021 – Synthesis*, Ministère Des Armées, 2021: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi195C4zv7zAhWA8rsIHRy7BewQFnoECAUQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.defense.gouv.fr%2Fcontent%2Fdownload%2F605303%2F10175703%2Ffile%2FStrategic%2520update%25202021%2520-%252010%2520key%2520points.pdf&csug=AOvVaw2ptRqRMgBivRwGgHf12qY7>.
- Ministry of Defence of the Russian Federation. "Development of high-precision weapons to be new armament programme priority". Ministry of Defence of

- the Russian Federation, november 2017: http://eng.mil.ru/en/news_page/country/more.htm?id=12149205@egNews.
- Monaghan, Sean. *Countering Hybrid Warfare Project: Countering Hybrid Warfare*. Multinational Capability Development Campaign, 2019: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/784299/concepts_mcdc_countering_hybrid_warfare.pdf.
- Morgan, Forrest E. & Raphael Cohen. *Military Trends and the Future of Warfare: The Changing Global Environment and Its Implications for the U.S. Air Force*. RAND Corporation, 2020.
- Morris, Terry S. et al. "Securing Operational Access: Evolving the Air-Sea Battle Concept". *The National Interest*, februar 2015: <https://nationalinterest.org/feature/securing-operational-access-evolving-the-air-sea-battle-12219>.
- Murray Williamson. *America and the Future of War: The Past as Prologue*. Hoover Institution Press, 2017.
- Murray, Williamson. "Clausewitz Out, Computer In: Military Culture and Technological Hubris". *The National Interest*, no. 48 (juni 1997): 57-64: <https://www.jstor.org/stable/pdf/42897124.pdf>.
- NATO. "Brussels Summit Declaration", North Atlantic Treaty Organization, 2018: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm.
- NATO. "Chicago Summit Declaration", North Atlantic Treaty Organization, 2012: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en.
- NATO. "Nato Warfighting Capstone Concept: Building The Alliance's Decisive Advantage", Nato Warfighting Capstone Concept (Nwcc) Virtual Conference, 12 June 2020.
- NATO. "Warsaw Summit Communiqué", North Atlantic Treaty Organization, 2016: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm.
- Office of the Secretary of Defense, Annual Report to Congress. *Military and Security Developments Involving the People's Republic of China*. Department of Defense, 2020: <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>.
- Oliker, Olga. »Moscow's Nuclear Enigma«. *Foreign Affairs*, vol. 97, no. 6 (2018): 52-59.
- Olsen, John Andreas. *Future NATO: Adapting to New Realities*. Abingdon: Routledge Journals, 2020.
- Osinga, Frans. "Strategic underperformance – the West and three decade of war", i Rob Johnson, Martijn Kitzen & Tim Sweijs (red.), *The Conduct of War in the 21st Century*. Routledge, 2021: 2-25.
- Parachini, John V. & Peter A. Wilson. *Drone-Era Warfare Shows the Operational Limits of Air Defense Systems*. RAND Corporation, 2020: <https://www.rand.org/blog/2020/07/drone-era-warfare-shows-the-operational-limits-of-air.html>.
- Petite, Brian S. *Going Big by Getting Small – The application of Operational Art by Special Operations in Phase Zero*. Colorado: Outskirts Press, 2013.

- Petterson, Therése & Magnus Öberg. "Organized violence 1989–2019". *Journal of Peace Research*, vol. 57, no. 4 (2020): 597-613: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0022343320934986>.
- Polyakova, Alina et al. *The Evolution of Russian Hybrid Warfare*. CEPA, januar 2021: <https://cepa.org/wp-content/uploads/2021/01/CEPA-Hybrid-Warfare-1.28.21.pdf>.
- Raska, Michael. "The sixth RMA wave: Disruption in Military Affairs?". *Journal of Strategic Studies*, vol. 44, no. 4 (2021): 456-479.
- Rauta, Vladimir. "Framers, Founders, and Reformers: Three Generations of Proxy War Research". *Contemporary Security Policy*, vol. 42, no. 1 (januar 2021): 113-34: <https://doi.org/10.1080/13523260.2020.1800240>.
- Renz, Bettina. "Russian responses to the changing character of war", *International Affairs*, vol. 95, no. 4 (2019): 817-834.
- Robinson, Eric. *The Missing, Irregular Half of Great Power Competition*. Modern War Institute, august 2020: <https://mwi.usma.edu/the-missing-irregular-half-of-great-power-competition/>.
- Robinson, Linda et al. *Modern Political Warfare Current Practices and Possible Responses*, RAND Corporation, 2018: <https://csbaonline.org/research/publications/countering-comprehensive-coercion-competitive-strategies-against-authoritar/publication/1>.
- Romjue, John L. *From Active Defense to AirLand Battle: The Development of Army Doctrine 1973-1982*, United States Army Training and Doctrine Command, Virginia, 1984: <https://www.tradoc.army.mil/wp-content/uploads/2020/10/From-Active-Defense-to-AirLand-Battle.pdf>.
- Rumer, Eugene & Richard Sokolsky. *Russia in the Mediterranean: Here to Stay*. Carnegie Endowment for International Peace, 2021: <https://carnegieendowment.org/2021/05/27/russia-in-mediterranean-here-to-stay-pub-84605>.
- Rupert Smith. *The Utility of Force: the Art of War in the Modern World*. London: Penguin books, 2006.
- Sayler, Kelley M. *Emerging Military Technologies: Background and Issues for Congress*. *CRS Report R46458*, Congressional Research Service, 2020.
- Scazzieri, Luigi. "Can the EU's Strategic Compass steer European defence?". Centre for European Reform, oktober/november 2020: <https://www.cer.eu/publications/archive/bulletin-article/2020/can-eus-strategic-compass-steer-european-defence>.
- Schack, Marc & Mark Winther. *Specialoperationer og international terrorisme – Anvendelsesmuligheder og implikationer*. Center for Militære Studier, 2017: https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/specialoperationer-og-international-terrorisme/CMS_Rapport_2017_Specialoperationer_og_international_terrorism.pdf.
- Schnauffer II, Tad A. "Redefining Hybrid Warfare: Russia's Non-linear War against the West". *Journal of Strategic Security*, vol. 10, no. 1 (Forår 2017): 17-31.

- Schousboe, Laura. "The Pitfalls of Writing About Revolutionary Defense Technology", *War on the Rocks*, 2019: <https://warontherocks.com/2019/07/the-pitfalls-of-writing-about-revolutionary-defense-technology/>.
- Shambaugh, David. *China goes global*. Oxford University Press, 2016.
- Smith, Rupert. *The Utility of Force: the Art of War in the Modern World*. London: Penguin Press, 2006.
- Spencer, John & Harshana Ghoorhoo. *The Battle of Shusha City and the missed lessons of the 2020 Nagorno-Karabakh War*. Modern War Institute, 2021: <https://mwi.usma.edu/the-battle-of-shusha-city-and-the-missed-lessons-of-the-2020-nagorno-karabakh-war/>.
- Spencer, John. "How drone swarms could change urban warfare". *C4ISR-NET*, 2017: <https://www.c4isrnet.com/opinion/the-compass/net-defense-blogs/2017/12/11/how-drone-swarms-could-change-urban-warfare-commentary/>.
- Swaine, Michael D. "China Doesn't Pose an Existential Threat for America". *Foreign Policy*, april 2021: <https://foreignpolicy.com/2021/04/21/china-existential-threat-america/>.
- Sweijts, Tim, Zilincik, Samuel & Bekkers Frank et al.. *A Framework for Cross-Domain Strategies Against Hybrid Threats*. The Hague Centre for Strategic Studies, 2021: <https://euhybnet.eu/wp-content/uploads/2021/06/Framework-for-Cross-Domain-Strategies-against-Hybrid-Threats.pdf>.
- The Department of Defence. *Summary of the National Defense Strategy of the United States of America*. The Department of Defence, 2018: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>.
- The Department of Defense. *Nuclear Posture Review 2018*. Office of the Secretary of Defense, 2018: <https://media.defense.gov/2018/Feb/02/2001872886/-1/-1/1/2018-NUCLEAR-POSTURE-REVIEW-FINAL-REPORT.PDF>.
- The Department of Defense. *2020 China Military Power Report*. Office of the Secretary of Defense, 2020: <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>.
- The White House. *National Security Strategy of the United States of America*, Washington DC: The White House, 2017: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>.
- Timothy L., Thomas. "Russian Forecasts of Future War". *Military Review*, maj-juni 2019: <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MJ-19/Thomas-Russian-Forecast.pdf>.
- U.S. Joint Chiefs of Staff. *Joint Publication 3-0: Joint Operations*. U.S. Joint Chiefs of Staff, kapitel V, januar 2017: https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp3_0ch1.pdf.
- Ucko, David H. *The New Counterinsurgency Era: Transforming the U.S. Military for Modern Wars*. Georgetown University Press, 2009.
- UK Defence Journal. "Soleimani helped turn Iran into one of the most effective proponents of remote warfare; his impact lives on". *UK Defence Journal*, 2020:

- <https://ukdefencejournal.org.uk/soleimani-helped-turn-iran-into-one-of-the-most-effective-proponents-of-remote-warfare-his-impact-lives-on/>.
- United Kingdom Ministry of Defence. *Defence in a competitive age*. United Kingdom Ministry of Defence, 2021: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/974661/CP411_-_Defence_Command_Plan.pdf.
- United Kingdom Ministry of Defence. *Integrated Operating Concept*, Concepts and Doctrine Center, United Kingdom Ministry of Defence, 2020: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/922969/20200930_-_Introducing_the_Integrated_Operating_Concept.pdf.
- United Kingdom Ministry of Defence. *Joint Concept Note on Multi-Domain Integration*, Concepts and Doctrine Center, United Kingdom Ministry of Defence, 2020: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/950789/20201112-JCN_1_20_MDI.PDF.
- Unwala, Azhar & Shaheen Ghori. "Brandishing the Cybered Bear: Information War and the Russia-Ukraine Conflict". *Military Cyber Affairs*, vol. 1, no. 1 (December 2015): <https://digitalcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=mca>.
- Watts, Barry D. *The Evolution Of Precision Strike*. Center for Strategic and Budgetary Assessments, 2013: <https://csbaonline.org/uploads/documents/Evolution-of-Precision-Strike-final-v15.pdf>.
- Weissmann, Mikkel et al. *Hybrid Warfare – Security and asymmetric conflict in international relations*. London: Bloomsbury, I.B. Tauris, 2021.
- Wilson, Clay. *Network Centric Operations: Background and Oversight Issues for Congress*, CSR, 2018: https://www.everycrsreport.com/files/20070315_RL32411_964f06fc052836659a9f788e1afd373037dbe8a.pdf.
- Wither, James K., "Defining Hybrid Warfare", *Journal of European Security Defense*, vol. 10, no. 1 (2020): 7-9.
- Yde, Iben, Thomas G. Nielsen & Rasmus Dahlberg. *Smart krig – Militær anvendelse af kunstig intelligens*. Djøf Forlag, 2021.
- Yossef, Amr. "Upgrading Iran's Military Doctrine: An Offensive Forward Defense". *iMEI@75*, 2019: <https://www.mei.edu/>.
- Zaman, Rashed Uz. "Kautilya: The Indian Strategic Thinker and Indian Strategic Culture", *Comparative Strategy*, 25:3 (2006): 231-247.
- Zysk, Katarina. "Escalation and Nuclear Weapons in Russia's Military Strategy". *The RUSI Journal*, vol. 163, no. 2 (2018): 4-15.
- Zysk, Katarzyna. "Defence innovation and the 4th industrial revolution in Russia". *Journal of Strategic Studies*, vol. 44, no. 4 (2021): 543-571.

OM FORFATTERNE

Henrik Breitenbauch, ph.d., er leder af og seniorforsker ved Center for Militære Studier, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet. Henrik forsker i strategi og forsvars- og sikkerhedspolitik.

Lise Wiederholt Christensen, cand.scient.pol., er forsvarsanalytiker på Center for Militære Studier, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet. Lise fokuserer på sikkerheds- og forsvarspolitik, herunder konflikters og kriges skiftende karakter, og NATO's politiske og strategiske udvikling.

